

Образац бр. 1

ПРИЈАВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

НАСТАВНО-НАУЧНО ВЕЋЕ

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Молим да ми се одобри рад на докторској дисертацији под насловом:

УТВРЂИВАЊЕ СПОЉНИХ ПОЛИТИКА ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У ОДНОСУ
НА РУСКУ ФЕДЕРАЦИЈУ У ПЕРИОДУ ОД 2006. ДО 2026. ГОДИНЕ: СТУДИЈА
СЛУЧАЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ И РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ
МАКЕДОНИЈЕ

У току припреме пријаве докторске дисертације консултовао сам се са:

Прилози:

1. Оверена фотокопија дипломе о завршеним основним студијама
2. Оверена фотокопија дипломе о завршеним мастер студијама
3. Скица:
 - I Формулација проблема
 - II Предмет и циљ дисертације
 - III Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању
 - IV Методе које ће се у истраживању применити
 - V Опис садржаја дисертације
 - VI Очекивани резултати и научни допринос
 - VII Списак селективне литературе
 - VIII Списак објављених радова кандидата
 - IX Радна биографија кандидата

Подносилац пријаве:

Чедо (Драган) Спасојевић

Михаја Еминескуа 15, Београд, 063/7169-884

Универзитет у Београду - Факултет политичких наука

ФОРМУЛАЦИЈА ПРОБЛЕМА

У делу научне јавности постоји мишљење да од почетка XXI века долази до појаве крупних промена у међународним односима на глобалном нивоу, односно да период униполаризма Сједињених Америчких Држава, који је био на сцени након пада Берлинског зида и дисолуције Совјетског Савеза, успостављен након Хладног рата и биполарног система међународних односа, све више уступа место мултиполаризму, који мења и обликује геополитичку архитектуру на глобалном нивоу. Нарастајућа моћ нових актера на међународној сцени у XXI веку, попут Народне Републике Кине, Руске Федерације, Републике Индије и земаља Глобалног југа у односу на Запад (Сједињене Америчке Државе и земље чланице ЕУ и НАТО) доводи до појаве конфронтације на просторима на којима се ова два пола моћи додирују, што изазива конфликте и сукобе који прете глобалном систему безбедности. Регион Западног Балкана свакако представља један од простора додиривања полова моћи великих сила, што је у збиљи доказано многобројним конфликтима генерисаним деведесетих година XX и почетком XXI века, почевши од ратова на просторима бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (сукоби у Републици Словенији, Босни и Херцеговини и Републици Хрватској), НАТО агресије на Савезну Републику Југославију и сукоба у Републици Северној Македонији, а што је настављено уз бројне замрзнуте конфликте и међусобне нетрпељивости између народа Балкана, пре свега у вези са статусом Косова и Метохије и Републике Српске.

Руска Федерација, као једна од великих светских сила, почетком XXI века доживљава препород након десетогодишњег кризног периода услед распада Совјетског Савеза, а своју афирмацију као глобални актер доказује интервенцијом и отцепљењем делова територије Грузије (Абхазија и Јужна Осетија) током 2008. године, анексијом Крима 2014. године и агресијом на Украјину 2022. године. Поменуте интервенције Руска Федерација правда заштитом руског становништва у наведеним земљама, иако такви поступци нису у складу са међународним јавним правом и Повељом Уједињених нација. Свакако не треба заборавити ни интервенцију Руске Федерације у Сиријској Арапској Републици 2015. године, што је био велики корак по питању њеног повратка на међународну сцену. Иако у њеним спољнополитичким документима Балкан није у самом врху приоритета, Руска Федерација не одустаје од покушаја да задржи свој утицај на Балкану, углавном преко снабдевања енергентима (нафта и гас), инфраструктурних пројеката (железница) и продаје наоружања и војне опреме, посебно експлоатишући етничку (Словени), верску (православље) и језичку (ћирилица)

блискост са појединим балканским народима, што је од стране Запада често оквалификовано као „малигни руски утицај”.

Актуелни геополитички трендови у XXI веку, а посебно након агресије Русије на Украјину, као и интервенција Сједињених Америчких Држава у Венецуели и Ирану, узрокују оштру поларизацију међународне заједнице и неку врсту блоковског сврставања и доводе мале земље (*small states*) у ситуацију да морају јасно да детерминишу своју спољну политику, што није заобишло ни земље Западног Балкана. Западни Балкан се као политичка одредница појављује и конструише крајем XX века. Према Степићу,¹ у домаћој научној јавности израз Западни Балкан неретко је тумачен као изразито вештачки и наметнути конструкт усмерен на пенетрацију концепције евроатлантизма у деловима Балкана који су њоме обухваћени. Ђукановић наводи да је сам израз Западни Балкан први пут употребљен 1998. године у документима ЕУ,² која је покушала да редифинише свој однос према земљама југоистока Европе, а које нису чланице ове организације.³ Иако се ради о политичкој одредници ЕУ, термин Западни Балкан је врло брзо ушао у свакодневну употребу и данас се често користи у научној јавности и медијима. Формализација термина Западни Балкан учињена је дефинитивно појавом појединих регионалних формата попут *Берлинског процеса* (прва конференција о Западном Балкану одржана је у Берлину 2014. године) и иницијативе *Отворени Балкан* (први самит лидера Отвореног Балкана одржан је у Новом Саду 2019. године). Под земљама Западног Балкана данас се подразумевају поједине државе бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије које се налазе у процесу европских интеграција (Република Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Република Северна Македонија), Република Албанија, а у овај корпус је укључено и тзв. Косово, као ентитет који нема признање државности од стране целокупне међународне заједнице. Већина земаља Западног Балкана је почетком XXI века профилисала своју евроатлантску оријентацију (Црна Гора, Република Северна Македонија и Република Албанија), док се одређене налазе под перманентним притиском да изаберу страну, попут Републике Србије и Босне и Херцеговине (где основну препреку за избор прозападне оријентације представља став ентитета Република Српска). Изабране спољне политике земаља

¹ Milomir Stepić, „Zapadni Balkan: primer geografskog raspojmљivanja i geopolitičkog manipulisаnja”, *Nacionalni interes*, God. VIII, br. 3, str. 9-34.

² European Union, „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe (Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania), COM (1999) 235 FINAL”, May 25, 1999, Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51999DC0235&from=GA> (Accessed on December 14, 2025).

³ Dragan Djukanović, *Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989-2020)*, Drugo dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2020, str. 27.

Западног Балкана утичу на изградњу односа према Руској Федерацији, на овај или онај начин. Избор прозападне спољне политике аутоматски утиче на погоршање билатералних односа са Руском Федерацијом и обратно. У анализираном периоду могу се идентификовати одређене фазе и динамика у развоју односа између земаља Западног Балкана и Руске Федерације, у зависности од различитих спољашњих и унутрашњих детерминанти, што ће бити предмет овог докторског рада. Може се констатовати да се у научној јавности спољне политике земаља Западног Балкана анализирају углавном са два крајња и дијаметрално супротна гледишта. У том смислу, део аутора приступање земаља Западног Балкана Западу, кроз евроатлантске интеграције, посматра као афирмативан процес у изградњи демократског и отвореног друштва, док утицај Руске Федерације дефинише као „малиган”. Са друге стране, утицај Руске Федерације на земље Западног Балкана се посматра као брана у заштити националних интереса и хришћанских вредности, наспрам либералног политичког поретка Запада. Оваква издиференцираност приступа у дефинисању избора спољних политика земаља Западног Балкана на релацији Исток - Запад биће посебан изазов током израде докторске дисертације и истом треба приступити са посебном пажњом, како би се задржала објективност научно-истраживачког рада.

У докторској дисертацији ће се користити компаративна анализа случаја, односно упоређиваће се развој спољних политика три земље Западног Балкана (Републике Србије, Црне Горе и Републике Северне Македоније) према Руској Федерацији од почетка ХХI века. Ово питање је посебно интригантно имајући у виду да су се спољне политике наведених земаља разликовале у одређеним временским периодима, мање или више, иако све оне имају релативно сличне параметре (географски положај, историјски контекст, ниво економског развоја и изграђености политичких институција и слично) и могу се посматрати као тзв. „близаначки случајеви”. За истраживање је важна чињеница да постоје услови за релевантну компаративну анализу, имајући у виду да се ради о три државе који имају приближно сличне карактеристике. Све државе су настале дисолуцијом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, имале су традиционално добре односе са Руском Федерацијом у одређеном временском периоду, или их још увек имају, постоје религијске, етничке и језичке везе са Руском Федерацијом (православље, словенски народи и ћирилица). Такође, заједничко за све три земље Западног Балкана је да имају проблем са потенцијалним угрожавањем територијалног интегритета (Косово и Метохија у Републици Србији, западни део Републике Северне Македоније насељен албанским живљем и југоисточни део Црне Горе у којем већински живе етнички Албанци). Може се приметити и да постоји слична позиција и у смислу проблема са суседима, чиме се

условљава њихов даљи напредак у евроинтеграцијама (Република Србија са Републиком Хрватском, Република Северна Македонија са Републиком Грчком и Републиком Бугарском, Црна Гора са Републиком Хрватском). Коначно, треба поменути и припадност наведених земаља региону Западног Балкана, што значи да још увек нису чланице ЕУ и да се већ дуже време налазе у процесу европских интеграција. Поред наведеног, све три земље имају сличне унутрашње проблеме (слаба економија, зависност од увоза енергената, висок степен корупције, неизграђене политичке институције, оштра поларизација политичких снага на националне и продемократске, етничке тензије, нерешена идентитетска питања и слично).

С обзиром на одабир земаља које ће бити предмет анализе у докторској дисертацији, фокус ће нарочито бити усмерен на теорију и праксу која се односи на профилисање спољних политика малих држава, с обзиром да Република Србија, Република Северна Македонија и Црна Гора по свим својим квантитативним и квалитативним показатељима припадају овом корпусу држава у међународним односима. Посебна пажња биће усмерена на анализу одабира одређене спољнополитичке стратегије од стране наведених земаља Западног Балкана које егзистирају у научној јавности, попут: билатералних савеза са великом силом, савеза две или више малих држава, чланства у мултилатералном савезу око једне или више великих сила, неутралност и друге. У докторском раду ће се идентификовати фактори и разлози који су утицали да анализирани земље Западног Балкана у одређеном временском периоду одаберу једну од постојећих спољнополитичких стратегија, које као опције постоје за државе које немају политичку, војну и економску моћ, какве су по природи мале земље у међународним односима.

Централни појам докторске дисертације биће спољне политике анализираних земаља, које ће се посматрати као стратегија или приступ изабран од стране националне владе у циљу достизања њених циљева у релацијама са другим ентитетима,⁴ и то једног европског политичког региона, Западног Балкана, према Руској Федерацији, као глобалној сили која има вишевековне историјске интересе на Балканском полуострву. У раду ће се спољна политика посматрати као двосмеран процес, у складу са тврдњама Иве Висковића, да спољна политика није једносмеран, већ најмање двосмеран (*dyadic*) процес, у ком креатори политике итекако узимају у обзир и чиниоце везане за оног/оне субјекат/субјекте према ком је одређена политика усмерена.⁵ Тежиште ће бити на детерминантама спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе, у смислу како их дефинише поменути Иво Висковић, да су то сви

⁴ Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, *Foreign Policy, Theories, Actors*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 12.

⁵ Ivo Visković, „Determinante spoljne politike: teorijski model i njegova primena”, *Medjunarodna politika*, God. LXIX, br. 1169, str. 20.

чиниоци који утичу на креаторе спољне политике при избору неког циља и/или средства те политике, уз њихово убеђење да се ради о најбоље сагледаним изборима моћи сопствене државе и њеним ограничењима, као и о предностима и слабостима који су постављени било пред партнере, било пред противнике у међународним односима.⁶ Детерминанте спољне политике могу се посматрати и као сви фактори који, уочљиво или прикривено, са извориштем на свим нивоима деловања од појединачног до глобалног, активно утичу на спољнополитичке одлучиоце у процесима стратешког мишљења, утврђивања спољне политике и примене посебних спољнополитичких одлука у сврху остваривања њених циљева мобилизацијом доступних средстава.⁷ Докторски рад ће се фокусирати на унутрашње (ендогене) детерминанте (факторе) спољних политика земаља Западног Балкана, које као интервенишуће варијабле, свака на свој начин, обликују билатералне односе са Руском Федерацијом. Свакако се неће занемарити ни утицај спољашњих (егзогених) детерминанти, као независних варијабли и, узгред речено, глобалне геополитичке архитектуре, у којима исте егзистирају и подешавају своје спољне политике. Посебна пажња ће се обратити да свака детерминанта која буде узета у обзир у раду мора да има својство релевантности и активности, јер према делу аутора, да би нека појава стекла својство детерминанте спољне политике неопходно је да буде узета у обзир током процеса спољнополитичког одлучивања, односно да буде активан чинилац „у главама“ доносилаца спољнополитичких одлука.⁸

Након свега горе изреченог, истраживачко питање које се поставља у докторском раду гласи: *У којој мери су унутрашње детерминанте имале улогу у профилисању спољних политика три земље Западног Балкана (Република Србија, Република Северна Македонија и Црна Гора), у периоду од 2006. до 2026. године, што је последично имало рефлексију и на развој њихових билатералних односа са Руском Федерацијом”?*

Научни значај истраживања

Имајући у виду тему докторског рада, истраживање ће дати допринос дебатама које се баве улогом унутрашњих детерминанти на профилисање спољних политика држава у савременим међународним односима. На овај начин ће се сагледати важност утицаја унутрашњих детерминанти, као интервенишућих варијабли на одабир спољнополитичких стратегија држава, не занемарујући значај спољашњег окружења и геополитичког положаја истих, као независних варијабли, односно збиље у којима оне егзистирају. Резултати

⁶ Ibidem, str. 7.

⁷ Dragan Djukanović, Milan Krstić, Marko Dašić, *Savremena spoljna politika Srbije*, Akademski knjiga, Novi Sad, 2025, str. 27.

⁸ Ibidem, str. 27.

истраживања треба да потврде postavke које нам нуди неокласични реализам, као теорија која ће бити оквир за израду докторске дисертације, а која посебно апострофира значај и важност унутрашњих детерминанти у креирању спољних политика држава.

С обзиром да ће предмет анализе бити спољне политике три земље Западног Балкана, које припадају корпусу малих држава, докторски рад ће пружити одређен допринос теоријским промишљањима која се баве спољним политикама управо ове групе земаља у међународним односима. У докторском раду ће се теоријска промишљања о спољним политикама малих земаља сагледати кроз одабир спољнополитичких стратегија земаља једног специфичног политичког региона, Западног Балкана, и у пракси доказати да њене поставке важе и у овом конкретном случају. Резултати докторског рада треба да потврде да достигнућа до којих се дошло у дебатама које се баве спољним политикама малих земаља важе и у случају три анализираних земље Западног Балкана, са свим својим локалним карактеристикама. Поред наведеног, докторски рад ће дати допринос бољем разумевању спољних политика земаља Западног Балкана према једној великој сили, у овом случају Руској Федерацији, која има интерес да задржи свој вековни утицај на Балканском полуострву. Резултати докторског рада треба да идентификују разлоге због којих су Република Србија, Република Северна Македонија и Црна Гора креирале различите спољне политике према Руској Федерацији у анализираном периоду, односно да аргументовано образложе динамику у развоју билатералних односа наведених земаља Западног Балкана и Руске Федерације, мапирају кључне догађаје и открију разлоге за наведено. На тај начин се даје допринос бољем разумевању односа балканских земаља према Руској Федерацији и у крајњем можда разбијају митови који егзистирају у свакодневном животу и јавном мњењу.

Друштвени значај истраживања

Докторски рад, поред доприноса у оквиру академске сфере, која третира област међународних односа, а пре свега спољне политике балканских земаља, треба да резултира и одређеним закључцима који могу бити од користи за ширу друштвену заједницу. Када говоримо о друштвеној заједници, резултати докторске дисертације треба да буду адресирани према широком дијапазону стејкхолдера који у свом фокусу имају креирање спољних политика балканских земаља, а посебно у односу на Руску Федерацију, као једну од великих сила која има перманентан интерес кроз историју да задржи утицај на Балканском полуострву. Теоријске поставке које ово истраживање треба да изнедри треба да омогуће боље разумевање зашто земље Западног Балкана, а у овом случају Република Србија, Црна Гора и Република Северна

Македонија, креирају различите спољне политике према Руској Федерацији, односно да понуде објашњење да део узрока за одабир њихових спољнополитичких стратегија у одређеној мери лежи у утицају унутрашњих детерминанти. Сведоци смо да се у јавном мњењу често појављују одређене тврдње и квалификације које спољне политике земаља Западног Балкана етикетирају као *русофилске* или *русофобне*, а које су базиране на паушалним оценама, без ваљане аргументације и сагледавања дубљих аспеката њиховог избора. У том смислу се као разлог за блискост појединих балканских земаља са Руском Федерацијом, односно *русофилску* политику, узимају историјски контекст, као и њихова етничка, религијска и језичка повезаност. Са друге стране, отклон од Руске Федерације, односно *русофобна* политика, образлаже се евроатлантском оријентацијом политичких елита које су доносиоци одлука у појединим земљама Западног Балкана. У оба случаја ради се о површном приступу, без дубље анализе и аргументације, која се може пронаћи у дебатама у оквиру академске заједнице о спољним политикама земаља Балкана, односно о утицају унутрашњих детерминанти. Докторски рад треба да покаже да је процес доношења спољнополитичких одлука комплексан и слојевит, као и да понуди објашњења утемељена на научној аргументацији. У том смислу истраживање ће допринети и разбијању митова који постоје у широкој друштвеној заједници о билатералним односима три анализираних земље Западног Балкана и Руске Федерације. Осим тога на овај начин се демистификују разлози понашања малих држава, у односу на једну од великих светских сила, у турбулентном периоду промена у међународним односима у XXI веку, у једном од светских региона.

Резултати до којих се буде дошло у истраживању, поред наведеног треба да понуде и одређена становишта која могу да буду од користи у процесу спољнополитичког одлучивања за доносиоце одлука који профилишу спољне политике малих држава. На тај начин се омогућава повезивање теоријских поставки до којих ће се доћи у докторском раду са њиховом практичном применом у домену спољнополитичког одлучивања. Докторски рад треба да пробуди пажњу доносилаца спољнополитичких одлука о значају унутрашњих детерминанти спољних политика, које су често неоправдано занемарене и нису у фокусу пажње. Теоријске поставке у раду треба да укажу да поред спољашњих детерминанти, попут географског положаја малих држава и њиховог геополитичког окружења, унутрашње детерминанте могу да имају одређени значај приликом процеса спољнополитичког одлучивања. Оне треба да скрену пажњу доносиоцима одлука на комплексност и изнијансираност самог процеса избора спољнополитичких стратегија које мале државе имају на располагању, а пре свега на постојање широке лепезе унутрашњих фактора, којих често нису ни свесни приликом процеса доношења спољнополитичких одлука и

исте не узимају у обзир или им не придају објективни значај. Идентификацијом и класификацијом наведених фактора помаже се доносиоцима одлука да свеобухватније сагледају све релевантне чињенице у процесу спољнополитичког одлучивања.

Очекује се да истраживачки рад допринесе реалном свету политике, тако што ће довести до одређених закључака, који ће идентификовати кључне факторе у развоју динамике односа између земаља Западног Балкана и Руске Федерације у XXI веку. Добијени налази треба да објасне одређене каузалне везе у досадашњем развоју билатералних односа између земаља Западног Балкана и Руске Федерације, што може бити од практичне користи за даљу процену спољнополитичког позиционирања истих. Резултати докторског рада у крајњем могу бити од користи и за доносиоце спољнополитичких одлука у земљама Западног Балкана, у смислу дубљег сагледавања природе односа према Руској Федерацији, а што у крајњем може бити искоришћено и за даље калибрисање њихових међусобних односа, ради заштите највиших националних интереса. Конкретно, доносиоцима спољнополитичких одлука у Републици Србији, Црној Гори и Републици Северној Македонији, пружиће се прилика да сагледају колико су унутрашње детерминанте, којих често нису ни били свесни, имале утицај у процесу спољнополитичког одлучивања и креирања спољних политика према Руској Федерацији. То може бити од користи у процесу доношења будућих одлука у вези са развојем билатералних односа са Руском Федерацијом и допринети квалитету самог процеса спољнополитичког одлучивања у наредном периоду.

Докторски рад треба да подстакне промишљања доносилаца спољнополитичких одлука земаља Западног Балкана о даљим перспективама развоја билатералних односа са Руском Федерацијом. Ово посебно добија на значају у условима тектонских поремећаја у међународним односима, који мале државе стављају у ситуацију да у случају погрешних избора могу да доживе катастрофалне последице. Резултати докторског рада могу доносиоцима одлука указати на могуће досадашње грешке, као и скренути пажњу да у процесу избора спољних политика можда нису узели у обзир све релевантне чињенице, а посебно у делу који се односи на погрешно сагледавање и тумачење значаја појединих унутрашњих детерминанти. Стога би коришћење појединих закључака у истраживању помогло доносиоцима одлука да свеобухватније и језгровитије схвате процес профилисања спољних политика, које неминовно имају и последице на развој билатералних односа према Руској Федерацији. Докторски рад може да помогне доносиоцима одлука да, узимајући као релевантне унутрашње факторе, оптимизују процес спољнополитичког одлучивања, који ће у крајњем резултирати одабиром стратегија које ће на најбољи начин заштити интересе њихових земаља.

II ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Теоријско одређење предмета истраживања

Основни теоријски приступ који ће се користити у докторском раду биће *неокласични реализам*, док ће се као допуна користити теоријска промишљања које се баве *спољним политикама малих земаља*, као и *спољнополитичка анализа*, као поддисциплина науке о међународним односима

Теоријски приступ:

Теоријски приступ који ће се користити као основа и оквир у циљу проналажења одговора на истраживачко питање постављено у докторском раду биће *неокласични реализам*. Основни разлог за одабир ове теорије о међународним односима јесте значај који се у оквиру неокласичног реализма придаје важности *унутрашњих детерминанти* на профилисање спољних политика држава, које су у средишту самог истраживачког питања докторског рада. Може се рећи да у делу научне јавности несумњиво егзистира мишљење о значају унутрашњих детерминанти на одабир спољних политика држава. Па тако Вендулка Кубалкова (Vendulka Kubalkova) у једном од својих радова констатује да су важан део студије спољне политике увек били природа и утицај унутрашње политике.⁹ Унутрашње детерминанте су у средишту теорије неокласичног реализма, односно читаве плејаде теоретичара ове теорије међународних односа, попут Стивена Волта (Stephen Walt),¹⁰ Бери Позена (Barry Posen),¹¹ Томаса Кристенсена (Thomas J. Christensen), Џека Снајдера (Jack Snyder),¹² Џефри Таљафера (Jeffrey Taliaferro),¹³ Норина Рипсмана (Norrin M. Ripsman), Стивена Лобела (Steven E. Lobell)¹⁴ и других. Као што један од најважнијих заступника овог концепта, Рандал Швелер (Randall L. Schweller) наводи, ради се о процесу током којег се подстицаји и притисци који долазе од стране међународног система и његове структуре филтрирају преко посредујућих варијабли унутрашње политике у одређено спољнополитичко понашање.¹⁵ Према истом аутору, државе веома често реагују различито на

⁹ Vendulka Kubalkova, "Foreign Policy, International Politics, and Constructivism", in: Kubalkova, Vendulka (ed.), *Foreign Policy in a Constructed World*, Routledge, London and New York, 2001, p. 18.

¹⁰ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.

¹¹ Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca, 1984.

¹² Thomas J. Christensen and Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, Vol. 44, No. 2, pp. 137–167.

¹³ Jeffrey Taliaferro, "Security Seeking Under Anarchy - Defensive Realism Revisited", *International Security*, Vol. 25, No. 3, p. 132.

¹⁴ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016.

¹⁵ Randall L. Schweller, *Unanswered Treats*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2006, p. 6.

исте притиске и прилике које долазе од стране међународног система, а њихови одговори на тако нешто могу бити мање мотивисани чиниоцима који не делују на нивоу система, него на нивоу државе.¹⁶ Може се рећи да у теорији неокласичног реализма, унутрашње детерминанте представљају посредујуће/интервенишуће варијабле, које подешавају утицај међународног окружења (независне варијабле) на избор спољних политика држава (зависне варијабле). Унутрашње или интервенишуће варијабле делују као трансмисијски појас између независне варијабле, која представља релативну материјалну моћ државе и њен положај у међународном систему, и спољне политике државе као зависне варијабле.¹⁷

Овде треба на почетку јасно нагласити дистинкцију између концепта неокласичног реализма у односу на теорију *социјалног конструктивизма*, с обзиром да постоје одређена преплитања, и имајући у виду да део аутора неокласични реализам дефинише и као „*конструктивизам инспирисан реализмом*”.¹⁸ Ово треба посебно истаћи, имајући у виду да се и теорија неокласичног реализма и теорија социјалног конструктивизма једним својим делом баве појединим интервенишућим варијаблама које имају утицај на спољнополитичко позиционирање држава, попут перцепција, идеја, уверења, идентитета, као и културних и колективних норми политичких елита које су доносиоци спољнополитичких одлука.

У средишту пажње докторског рада биће анализа унутрашњих детерминанти спољних политика три земље Западног Балкана (Републике Србије, Црне Горе и Републике Северне Македоније), као посредујућих (интервенишућих варијабли) и то на два нивоа анализе у оквиру теорије неокласичног реализма: на индивидуалном нивоу анализе (људска природа) и анализе на нивоу државе (унутрашња обележја државе). Према Драгану Живојиновићу, теоријски концепт неокласичног реализма означава својеврсно враћање фокуса истраживања у међународним односима на индивидуални ниво анализе и анализу на нивоу државе, који је структурални реализам у потпуности занемарио.¹⁹ Наведени аутор истиче да суштински, неокласични реализам узроке дешавања у међународним односима проналази у људској природи и унутрашњим обележјима државе, који су главни актери у у једном међународном систему.²⁰ Један од најутуцајнијих теоретичара неокласичног реализма Џефри В. Таљаферо (Jeffrey W. Taliaferro), наводи да варијабле на нивоу јединица (државе и појединци), посредују

¹⁶ Ibidem, str. 6.

¹⁷ Ivan Mintas, *Konzervativizam u oblikovanju vanjske politike Donalda J. Trampa (2017-2021.) – analiza iz perspektive neoklasičnog realizma*, doktorska teza, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2023, str. 41.

¹⁸ Michiel Foulon, “Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities”, *International Studies Review* 17(4), 2015, p. 636.

¹⁹ Dragan Živojinović, „Neoklasični realizam u teorijama o međunarodnim odnosima”, *Godišnjak fakulteta političkih nauka*, Vol. 2, br. 2, str. 367–392.

²⁰ Ibidem, str. 368.

између подстицаја који долазе од стране међународног система и практичних политичких одговора од стране државе.²¹ У научној јавности постоје многобројни покушаји класификације унутрашњих детерминанти које највећим делом утичу на избор спољнополитичких стратегија држава. Поједини аутори сматрају да се унутрашње детерминанте као интервенишуће варијабле често селекују *ad hoc*, како би се објасниле одређене спољне политике држава или доношење спољнополитичких одлука у одређеним случајевима.²² У том смислу постоје покушаји да се изврши класификација унутрашњих детерминанти које имају одлучујући утицај на спољнополитичке оријентације. Па тако група аутора у свом раду под називом “*Neoclassical Realist Theory of International Politics*”,²³ нуди један од модела којем треба посветити посебну пажњу. Наведени модел, иако се то посебно не наглашава, врши класификацију унутрашњих детерминанти на два нивоа: индивидуални и ниво државе, тако што као најзначајније интервенишуће варијабле дефинише: *улогу лидера, стратешку културу, унутрашњу политичку динамику и однос државних структура и унутрашњих политичких институција*.

Посебна пажња у раду биће усмерена на сагледавање улоге појединаца, односно лидера на профилисање спољних политика држава. У делу научне јавности „појединац“ се дефинише као „*foreign policy executive (FPE)*” и он подразумева позиције попут председника државе, премијера или диктатора, кључне чланове кабинета, попут министара и саветника који су одговорни за извршење одбрамбене и спољне политике.²⁴ Улога појединаца који кључно утичу на детерминисање спољних политика држава је често занемарена приликом проучавања међународних односа, а управо анализа овог феномена има посебно место у теорији неокласичног реализма. Улози појединаца у креирању спољних политика држава је генерално мало посвећено пажње, иако су поједине историјске личности и лидери имали кључну улогу и пресудно утицали на спољнополитичке одлуке појединих држава, а које су оствариле велики утицај на међународне односе.²⁵ Па тако Кевин Марш (Kevin Marsh) наводи да неокласични реализам претпоставља да ће спољна политика најпре настојати да одговори на подражаје из међународног система, али ће при том у обзир узимати и националну политику, те уверења,

²¹ Jeffrey W. Taliaferro, “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource Extractive State”, *Security Studies* Vol. 15, No. 3, pp. 485–486.

²² Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 71.

²³ Ibidem, str. 72.

²⁴ Ibidem, str. 74.

²⁵ Daniel L. Byman, Kenneth M. Pollack, “Let Us Now Praise Great Man – Bringing the Statesman Back In”, *International Security*, Vol. 25, No. 4, pp. 107–146.

идеје и перцепције кључних спољнополитичких актера и доносиоца одлука у држави.²⁶ Иво Висковић такође види као значајну улогу психолошких карактеристика лидера или индивидуалних система веровања у креирању спољне политике, што сврстава у корпус тзв. „идеосинкретичких чинилаца” спољне политике.²⁷ Такође, део аутора наглашава улогу политичке социјализације лидера и других моћних политичких играча, коју они примају из своје националне културе, испуњену историјом и легендама, херојима и непријатељима, успехом и поразима, које значајно формирају њихову основну архитектуру система политичких уверења.²⁸ Особине и карактер лидера често имају веома важну улогу у приступу решавања одређених спољнополитичких дилема и уопште одређују сам приступ у дефинисању спољних политика. На пример, део аутора сматра да треба имати у виду колико су лидери спремни на преузимање ризика приликом доношења спољнополитичких одлука.²⁹ Управо овакав приступ у проучавању избора спољних политика држава оправдава коришћење неокласичног реализма као погодне теорије у докторском раду. Наиме, једно од питања на које је у докторском раду потребно дати одговор је и, зашто се спољне политике појединих земаља Западног Балкана разликују, или мењају у одређеном временском периоду, иако све оне подједнако трпе утицај спољног подстицаја, односно међународног окружења у којем се налазе. Можда се један део објашњења управо крије у улози појединаца, односно лидера који пресудно утичу на профилисање спољних политика држава Западног Балкана.

Поред индивидуалног нивоа анализе, пажња у докторском раду биће посвећена и анализи унутрашњих детерминанти спољне политике на нивоу државе, попут *стратешке културе*, *унутрашње политичке динамике* и *односа државних структура и унутрашњих политичких институција*.

Према појединим ауторима *стратешка култура* или колективна очекивања обликују стратешко разумевање политичких лидера, друштвених елита, па чак и шире јавности.³⁰ Такође, кроз социјализацију и институционализацију (у правилима и нормама), ове колективне претпоставке и очекивања постају дубоко укоренење и ограничавају понашање и слободу

²⁶ Kevin Marsh, “Managing Relative Decline: A Neoclassical Realist Analysis of the 2012 US Defense Strategic Guidance”, *Contemporary Security Policy* Vol. 33, No. 3, p. 490.

²⁷ Ivo Visković, „Determinante spoljne politike: teorijski model i njegova primena”, *Medjunarodna politika*, God. LXIX, br. 1169, str. 16.

²⁸ Valerie M. Hudson and Benjamin S. Day, *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, Third Edition, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2020, p. 122.

²⁹ Paul A. Kowert and Margaret G. Hermann, “Who Takes Risks? Daring and Caution in Foreign Policy Making”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 41, No. 5, pp. 611–637.

³⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 80.

деловања државе дефинишући шта су прихватљиви, а шта неприхватљиви стратешки избори.³¹ Утицај стратешке културе на спољнополитичку оријентацију биће анализиран у ужем и ширем смислу. Ова интервенишућа варијабла ће бити посматрана најпре у смислу организационе културе државних институција, која је у корелацији са политичким системима држава Западног Балкана. Поред наведеног, сагледаће се и шири аспект организационе културе, којим ће бити обухваћени утврђена веровања, идеје, норме, ставови, култура, идентитети и погледи друштва на питања од ширег друштвеног интереса која се односе на одабир спољнополитичких оријентација. Према одређеним ауторима ове интервенишуће варијабле имају важну улогу у обликовању спољних политика, односно постоје мишљења да преовлађујуће идеје утичу на врсту одговора спољне политике на структурне императиве.³² Према Колину Дуску (Colin Dueck) култура одређује стратешко понашање обликовањем преференција, перцепција и веровања грађана одређене нације.³³ Посебна пажња биће усмерена на утицај доминантних идеологија као важне компоненте стратешке културе, а нарочито национализма, који је кроз историју имао, а може се рећи и у данашње време има веома важну улогу у обликовању спољнополитичких оријентација земаља Западног Балкана. Према Камерону Г. Тајсу (Cameron G. Thies) национална идеологија има директан утицај на понашање приликом доношења одлука, када се појединци, политичке елите или шефови држава идентификују са таквом концептуализацијом нације.³⁴ Појам национализма на простору Балкана крајем XX и почетком XXI века се углавном користи у негативном контексту, а често подразумева деструктивну друштвену појаву која није у складу са модерним развојем друштва. Међутим, у делу научне заједнице постоје и позитивни погледи на појам национализма, па тако Крафорд Јанг (Crawford Young) национализам дефинише као идеологију која гледа на нацију као крајњу заједницу, којој се дугује ултимативна лојалност и која суди легитимности политичког режима на бази његове привржености тим принципима.³⁵ Јицак М. Бранди (Yitzhak M. Brundy) са друге стране наводи да све националне идеологије имају три главне компоненте: прва да оне експлицитно или имплицитно дефинишу ко је члан нације, друга је дефинисање одговарајућих националних граница, и трећа постулира који су политички, социјални, економски и културолошки

³¹ Ibidem, str. 80.

³² Nicholas Kitchen, "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation", *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 1, p. 132.

³³ Colin Dueck, *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton, 2006, p. 16.

³⁴ Cameron G. Thies, *Foreign Policy Analysis*, Oxford University Press, New York, 2018, p. 223.

³⁵ Crawford Young, *The politics of Cultural Pluralism*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1976, p. 71.

аранжмани најпогоднији за нацију.³⁶ Идентитет и национализам према појединим ауторима имају важу улогу у дефинисању спољнополитичких оријентација у оквиру унутрашње детерминанте „култура и спољна политика”.³⁷

Однос државе и друштва (*State-Society Relations*) или унутрашња политичка динамика као посредујућа варијабла се може дефинисати и као карактер интеракција између централних институција државе и различитих економских и/или друштвених група.³⁸ Део аутора сматра да се кључна питања односе између осталог на степен хармоније између државе и друштва, ниво политичке и друштвене кохезије унутар државе и јавну подршку општим циљевима спољне политике и националне безбедности, као и да су од посебног значаја природа интеракција између државе и друштва, процеси и механизми за решавање разлика и спорова између државе и друштва, али и утицај ових интеракција и механизма на формулисање и спровођење политике.³⁹ Ова врста интервенишуће варијабле има утицај на доношење спољнополитичких одлука лидера, који су често у позицији да балансирају у односу на очекивања друштва. У том смислу Рандал Л. Швелер (Randall L. Schweller) наводи да се недовољно балансирање – када држава не балансира или то чини неефикасно јавља из два унутрашња разлога: када на преференције лидера више утичу унутрашњи него међународни проблеми или када се потенцијални унутрашњи политички ризици и трошкови балансираног понашања сматрају превисоким.⁴⁰ Уколико су ови односи добри, то даје могућност доносиоцима политичких одлука да искористе целокупну моћ друштва како би се мобилисали сви капацитети за спровођење дефинисаних спољних политика. Такође, то омогућава лидерима да доносе спољнополитичке одлуке у складу са изазовима окружења и националним интересима, без ограничавања у смислу балансирања зарад постизања циљева унутрашње политике. У супротном, када постоје неслагања на релацији држава – друштво то отежава доносиоцима одлука да спроводе спољне политике које су у интересу државе и троши ресурсе на политичко балансирање и компромисе који црпе ресурсе и слабе мобилизацију свеукупне друштвене заједнице у циљу остваривања националних интереса. У таквим условима компромиси на нивоу унутрашње политике, посебно у случају коалиционих влада, слабе капацитете државе да делују адекватно на изазове из

³⁶ Yitzhak M. Brundy, *Reinventing Russia, Russian Nationalism and Soviet State 1953-1991*, Harward University Press, London, 1998, p. 18.

³⁷ Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, *Foreign Policy, Theories, Actors*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 16.

³⁸ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 70.

³⁹ Ibidem, str. 71.

⁴⁰ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton, 2006, pp. 11–13.

међународног окружења. Према Рандалу Л. Швелеру (Randall L. Schweller) у том случају ће фрагментиране државе недовољно реаговати на опасне претње неефикасним балансирањем, некохерентним полумерама или неефикасном политиком дефинисаном најмањим заједничким имениоцем.⁴¹ Постоје мишљења да у недемократским државама, домаће институције одређују обим овлашћења и степен овлашћења руководства које мора консултовати или поштовати жеље кључних друштвених интереса, као што су војска, аристократија или важне пословне елите.⁴²

У теорији неокласичног реализма важна унутрашња варијабла спољне политике је однос *државних структура и унутрашњих политичких институција (State Structure and Domestic Political Institutions)*. Према делу аутора она укључује важне институционалне варијабле које утичу на спољну политику демократија, као што су степен до којег је моћ концентрисана у рукама извршне власти, односе између извршне и законодавне власти, врсту партијских система (двопартијски или вишепартијски систем), правила гласања (да ли је изборни систем заснован на већинском или пропорционалном систему), и квалитет владе и њене административне надлежности.⁴³ У крајњем све горе побројане институционалне варијабле имају утицај на то да ли ће државном руководству олакшати или отежати да мобилише ресурсе у циљу прилагођавања променама у међународном окружењу и доношењу спољнополитичких одлука ради остваривања националних интереса. Стање политичких институција дефинише начин и слободу одлучивања приликом доношења спољнополитичких одлука, али и степен утицаја ванинституционалних фактора на тај процес. Стање државних структура и успостављени политички систем (формални и неформални), одређују простор доносиоцу спољнополитичких одлука и утичу на његову аутономију у спровођењу спољнополитичких стратегија.

С обзиром да ће предмет докторског рада бити спољне политике три земље Западног Балкана, које по својим карактеристикама (политичка, економска и војна моћ) припадају корпусу малих држава, посебан осврт ће бити направљен на студије и дебате које се баве *спољним политикама малих држава* у теорији међународних односа. Део аутора сматра да мале државе добијају на значају са појавом идеализма у међународним односима, међународног права и институционализације мултилатералне дипломатије оличене у међуратним међународним организацијама”.⁴⁴ Основа за узимање у обзир ове теорије је одговор на питање,

⁴¹ Ibidem, str. 12.

⁴² Ibidem, str. 77.

⁴³ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 76.

⁴⁴ Iver B. Neumann and Sieglinde Gstohl, “Introduction: Lilliputians in Gulliver's World?” in: Christine Ingebritsen, Iver B. Neumann, Sieglinde Gstohl, Jessica Beyer (eds), *Small States in International Relations*, University of Washington Press, Seattle, 2006, pp. 3–36.

да ли се ове три државе Западног Балкана према постојећим критеријумима, квантитативним или квалитативним, могу класификовати као мале државе. Може се рећи да је основни критеријум који одређену државу смешта у ред малих држава њихова тзв. сићушност (*smallness*). Позиција малих држава је отежана имајући у виду да оне немају велику моћ и као такве морају да проналазе друге начине да заштите своје националне интересе. Неретко државе које припадају корпусу малих држава имају и бројне унутрашње проблеме, који отежавају њихову ионако незавидну позицију у међународном окружењу, попут сецесионизма, етничких и религијских сукоба, пограничних спорова са суседима и слично. У теорији о међународним односима значај малих држава се често занемаривао, чак су их поједини аутори сврставали у секундарне или терцијарне категорије.⁴⁵ У научној јавности постоје различити приступи у класификацији малих држава, међу којима преовладава традиционални приступ, у чијем средишту су квантитативни показатељи, као што су површина територије, укупан број становника, показатељи енергетских потенцијала, економске и војне моћи и слично. Део аутора малу државу дефинише као земљу која није у стању да се бори са великим силама под било каквим равноправним условима, односно њена војна слабост је чини дипломатски слабом, што у крајњем узрокује да нема значајну улогу у светској политици.⁴⁶ Са друге стране Роберт Кохен (Robert O. Keohane) сматра да су мале државе оне чији су лидери свесни да, делујући сами или у малој групи, не могу да имају значајан утицај на међународни систем.⁴⁷ Анет Бејкер Фокс (Annette Baker Fox) мале државе дефинише као оне чији лидери (као и лидери других држава) признају да је њихова политичка тежина ограничена на локалну арену, пре него на глобалну, да су зависне од спољних политичких сила за знатан део своје безбедности, и да је њихов интерес у очима великих сила необавезујући.⁴⁸

Када говоримо о теоријским промишљањима која се баве малим државама у контексту теорије неокласичног реализма, значајна су запажања ауторке Миријем Елман (Miriam Fendius Elman),⁴⁹ која је покушала да разбије уврежено мишљење које је владало у научним круговима тог времена да међународни систем има одлучујући утицај на спољну политику малих држава. На овај начин ауторка је покушала да сагледа разлоге за избор спољних политика малих држава

⁴⁵ Steven E. Lobell, Neal G. Jesse and Kristen P. Williams, "Why do secondary states choose to support, follow, or challenge?", *International Politics*, Vol. 52, No. 2, pp. 146-162.

⁴⁶ Amry Vandenbosch, "The Small States in International Politics and Organization", *The Journal of Politics*, Vol. 26, No. 2, p. 294.

⁴⁷ Robert O. Keohane, "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", *International Organization*, Vol. 23, No. 2, p. 296.

⁴⁸ Annette Baker Fox, "The Small States in International System, 1919-1969", *International Journal*, Vol. 24, No. 4, p. 751.

⁴⁹ Miriam Fendius Elman, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", *British Journal of Political Science*, Vol. 25, No. 2, pp. 171-217.

из угла неокласичног реализма, односно на напусти постулате које је заступала неореалистичка школа мишљења.

У докторском раду у средишту истраживања биће избор спољнополитичких стратегија три земље Западног Балкана, као малих држава, у анализираном временском периоду. Термин спољнополитичка стратегија малих држава користиће се у смислу генералног одређења спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе, у смислу да се спољна политика може дефинисати и као стратегија или приступ изабран од стране националне владе у циљу достизања њених циљева у релацијама са другим ентитетима.⁵⁰ У научној јавности постоји широка класификација спољнополитичких стратегија малих земаља. Хакан Виберг (Håkan Wiberg) као могуће спољнополитичке стратегије којима прибегавају мале државе истиче следеће: билатерални савез са великом силом, савез две или више малих држава, чланство у мултилатералном савезу око једне или више великих сила, несврстаност која има за циљ неутралност у било којем рату и несврстаност без било каквих уопштених опредељења за неутралност.⁵¹ Други аутори попут Гајића наводе да су то балансирање кроз удруживање насупрот потенцијалној претњи, придруживање великој сили, проглашавање неутралности или прибегавање тзв. „стратегији врдања“.⁵² Значајан број малих држава као спољнополитичку стратегију бира учлањење у међународне савезе, штитећи националне интересе у оквиру система колективне безбедности. Стивен Волт (Stephen M. Walt) наводи да се приступање алијансама најчешће посматра као одговор на претње, јер када уђу у алијансу државе могу или да, балансирају као савезник ради заштите од главног извора претњи или да буду савезник са државом која представља највећу претњу (тзв. *bandwagon*).⁵³ Према Дејвиду Лејку (David A. Lake) подређене државе (*subordinate states*) имају користи од таквог политичког поретка на најмање три начина: њихова безбедност и територијални интегритет су побољшани, својинска права у земљи, а посебно у иностранству јасније су дефинисана и заштићена, као и усвајање општих стандарда међународног понашања.⁵⁴ Ова врста спољнополитичке стратегије ће бити посебно обрађена у докторском раду, имајући у виду да су Црна Гора и Република Северна Македонија изабрале стратегију учлањења у међународни савез (у овом случају у НАТО). У случају одабира спољнополитичке стратегије учлањења у међународни савез, не може се

⁵⁰ Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, *Foreign Policy, Theories, Actors*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 14.

⁵¹ Hakan Wiberg, "The Security of Small Nations: Challenges", *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 4, p. 343.

⁵² Aleksandar Gajić, „Bezbednosne strategije malih država u savremenom svetu: slučaj Srbije“, *Politika nacionalne bezbednosti*, God. XI, br. 2, str. 70–73.

⁵³ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, Vol. 9, No. 4, p. 4.

⁵⁴ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, 2009, pp. 8–94.

занемарити постојање значајног, ако не и пресудног утицаја водећих земаља тог савеза на доношење одлука малих држава. Управо из тог разлога у пракси егзистирају и случајеви избора спољнополитичких стратегија, којима се избегава прикључење савезима, а које уопштено можемо назвати политиком неутралности. У научној јавности не постоји заједнички консензус око дефиниције неутралности (помиње се стална неутралност, неутралност у односу на конкретан ратни сукоб, неутрализам, несврстаност и слично). Према Новаковићу, признање статуса неутралности може се установити формално путем међународних уговора, билатералних уговора, преко мултилатералних декларација или признањем од међународних тела, или признање може бити неформално на основу спољне политике државе и вредности које промовише.⁵⁵ Део аутора сматра да се у формалном смислу перманентна или перпетуална неутралност односи на државу која одржава неутралност и током рата и мира, а иста је често кодификована уставом или у форми споразума.⁵⁶ Овакав избор спољнополитичке стратегије је посебно тежак у условима заоштравања односа између полова моћи, када се државе које декларишу неутралну спољну политику стављају у тешку ситуацију, а врло често буду и уцењене да се прикључе спољној и безбедносној политици једне од супротстављених страна. Стратегији неутралности биће посвећена посебна пажња у докторском раду, имајући у виду спољнополитичку оријентацију Републике Србије у периоду од 2012. године, која ће бити предмет анализе.

Поред теорије неокласичног реализма и теоријских промишљања у вези са спољним политикама малих држава, у докторској дисертацији додатно ће се користити и спољнополитичка анализа. Постоје тврдње да је спољнополитичка анализа *sui generis* приступ у оквирима међународних односа, који има својствену полазну тачку у разумевању међународне политике.⁵⁷ Према делу аутора, спољнополитичка анализа се може посматрати као индивидуалистички приступ изучавања детерминанти спољне политике, имајући у виду да она подразумева истраживање фактора који утичу на сваку појединачну спољнополитичку одлуку која је предмет истраживања, као и да се на тај начин тежи разумевању само једног спољнополитичког акта, изоловано од општег стања у спољној политици посматраног актера.⁵⁸ Имајући у виду да је у средишту пажње истраживачког питања појам спољне политике, односно

⁵⁵ Igor Novaković, „Koncept neutralne države”, *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, God. LXII, br. 1141, str. 16.

⁵⁶ Christine Agius and Karen Devine, “Neutrality: A really dead concept? A reprise”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, p. 267.

⁵⁷ Juliet Kaarbo, “A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory”, *International Studies Review*, Vol. 17, No. 2, p. 192.

⁵⁸ Dragan Djukanović, Milan Krstić, Marko Dašić, *Savremena spoljna politika Srbije*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2025, str. 24

анализа спољних политика три земље Западног Балкана, може се рећи да се у докторском раду као неизбежно намеће коришћење модела спољнополитичке анализе. Процес доношења спољнополитичких одлука представља сложен и слојевит процес, у којег су укључени бројни актери, на различитим нивоима. Према Минцу (Mintz Alex) и Дероуану (Karl DeRouen) спољнополитичко доношење одлука (*Foreign Policy Decision Making - FPDM*) односи се на изборе које појединци, групе и коалиције доносе, а који утичу на деловање нације на међународној сцени.⁵⁹ Поједини аутори сматрају да спољнополитичке одлуке треба посматрати првенствено као појачане моменте посвећености у сталном процесу акције, реакције и даље акције, на много различитих нивоа и укључујући низ различитих актера.⁶⁰

Валери Хадсон (Valerie M. Hudson) и Бенџамин Деј (Benjamin S. Day) у свом ауторском делу под називом “*Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*”⁶¹ спољнополитичку анализу посматрају на четири нивоа: индивидуални доносилац одлуке, групни процес доношења одлуке, утицај културе и националног идентитета, као и утицај унутрашње политике.

Када говоримо о *индивидуалном доносиоцу одлуке*, суштински мислимо на лидера који има пресудни утицај на доношење спољнополитичких одлука. Стога, значајну пажњу треба посветити личним психолошким карактеристикама лидера, које обухватају широк корпус особина, као што су когнитивне способности, ставови, постојање стереотипа и веровања, вредносни систем, искуства и личне црте личности. Одлуке на индивидуалном нивоу су вероватније када лидери имају прекомерну моћ унутар државе, јер моћни лидери обично не морају да траже консензус.⁶² Поред наведеног не треба занемарити ни утицај окружења на лидера у процесу доношења спољнополитичких одлука, попут присуства других лица, временског ограничења и слично. Овде треба имати у виду да улога и значај лидера у процесу спољнополитичког одлучивања није иста у различитим политичким и друштвеним системима. Валери Хадсон (Valerie M. Hudson) и Бенџамин Деј (Benjamin S. Day) наводе листу услова када су карактеристике лидера вероватно важније у процесу доношења спољнополитичких одлука.⁶³ У том смислу се као такви услови између осталог наводе режим који лидеру намеће релативно мало ограничења, када се процес спољнополитичког одлучивања одвија у окружењу са

⁵⁹ Alex Mintz and Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, p. 3.

⁶⁰ Elisabetta Brighi and Christopher Hill, “Implementation and Behaviour” in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, *Foreign Policy, Theories, Actors*, Oxford University Press, Oxford, 2012, pp. 147–167.

⁶¹ Valerie M. Hudson and Benjamin S. Day, *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, Rowman and Littlefield, Third Edition, 2020.

⁶² Alex Mintz and Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, p. 19.

⁶³ Ibidem, str. 40.

дефицитом информација, неизвесном и кризном окружењу, али и када лидер има тзв. „практичан стил“ вођства, када је заинтересован или неискусан у спољној политици. Дакле мноштво је различитих услова који могу погодovati да психолошке карактеристике лидера добију на значају приликом доношења одлука које се тичу спољне политике. Постоје многе технике помоћу којих је покушано на различите начине да се што језгровитије сагледају психолошке особине политичких лидера, попут *психобиографије*⁶⁴, *анализе садржаја*⁶⁵ и других.

Без обзира на значај и улогу лидера у процесу спољнополитичког одлучивања, у већини држава одлуке се доносе групно, односно у оквиру одређене групе људи мањег или већег формата, која чини бирократски апарат државе. Стога се посебна пажња у спољнополитичкој анализи мора посветити групном процесу доношења одлука. Процес групног одлучивања укључује много политичких унутрашњих борби, компромиса и политичког давања и узимања, док различите агенције делују у складу са својим интересима, агендама и преференцијама.⁶⁶ За групни процес доношења одлука у процесу спољнополитичког одлучивања веома је важна динамика рада. Када говоримо о динамици рада у малој групи треба посебно нагласити важност расподеле улога у оквиру исте. Чарлс Херман (Charles F. Hermann) наводи да елементи структуре групе, као што су расподела моћи унутар групе, као и врста улоге коју играју чланови групе, има важне последице по групни процес, што заузврат може имати импликације на избор спољне политике.⁶⁷ За динамику у групном процесу доношења одлуке изузетно је важно постојање групне кохезије. Групна кохезија је снажан извор емоционалне подршке за чланове мале групе.⁶⁸ Треба имати у виду да се мале групе које учествују у процесу доношења спољнополитичких одлука разликују по свом карактеру. Па тако Рајан Бизли (Ryan Beasley) истиче да мале групе нису идентичне: постоји таксономија група према карактеристикама као што су централност појединаца, сложеност групне дискусије, степен смењивања између говорника, континуитет дискусије и тако даље.⁶⁹ Важан аспект у процесу доношења

⁶⁴ Sigmund Freud and William C. Bullitt, *Thomas Woodrow Wilson: A Psychological Study*, Houghton Mifflin, Boston, 1967.

⁶⁵ Margaret G Hermann, "Assessing Leadership Style: Trait Analysis" in: Jerrold Post, *The Psychological Assessment of Political Leaders*, University of Michigan Press, 2003, pp. 178-214.

⁶⁶ Alex Mintz and Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, p. 20.

⁶⁷ Charles F. Hermann, "Decision Structure and Process Influences on Foreign Policy" in: Maurice A. East, Stephen A. Salmore and Charles F. Hermann, *Why Nations Act*, Sage Publications, Beverly Hills, 1978, pp. 69-102.

⁶⁸ Valerie M. Hudson and Benjamin S. Day, *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, Rowman and Littlefield, Third Edition, 2020, p. 79.

⁶⁹ Ryan Beasley, "Collective Interpretations: How Problem Representations Aggregate in Foreign Policy Groups" in: Donald A. Sylvan and James F. Voss, *Problem Representation in Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, 1998, pp. 80-115.

спољнополитичких одлука је свакако и организациона структура групе која одлучује. У овом случају треба имати у виду не само персонални састав, већ и друге факторе попут заједничке организационе културе и визије да се група налази на посебном задатку што их разликује од других делова организације, величину буџета и утицај који та мала група има на друге делове система, али и морал и аутономију у раду. Групно доношење одлука може врло често запасти у проблем услед сложености саме групе. Па тако Алекс Минц (Alex Mintz) и Карли Вејн (Carly Wayne) уводе један нови термин под називом „*polythink*” који се може дефинисати као групна динамика у којој различити чланови у јединици за доношење одлука заступају плуралитет мишљења и нуде различите политичке рецепте, па чак и неслагања, што може довести до сукоба унутар групе и фрагментираног, неповезаног процеса доношења одлука.⁷⁰ Према наведеним ауторима овакву појаву приликом процеса спољнополитичког одлучивања свакако треба избећи. У научној јавности егзистира још један ниво одлучивања, односно процес доношења одлука у оквиру коалиција⁷¹, који превазилази одлучивање на нивоу појединаца/лидер или група и захтева сагласност странке коалиционог партнера. Овде посебно важну улогу имају мале странке које имају коалициони капацитет да сруше владу, чија је сагласност неопходан минимум за доношење спољнополитичких одлука. Валери Хадсон (Valerie M. Hudson) и Бенџамин Деј (Benjamin S. Day) уводе један нови термин за који сматрају да има важну улогу у групном процесу доношења одлуке који дефинишу као „*bureaucratic politics*”, који описују као сложен пресек динамике малих група, организационих процеса, домаћих политичких снага и личних карактеристика релевантних појединаца.⁷² Иако се на први поглед не чини као довољно важан утицај овог чиниоца на доношење одлука од највишег државног интереса, често закулисане игре и лични интереси и амбиције појединаца које омогућава „*bureaucratic politics*” могу имати пресудан утицај на доношење одређених спољнополитичких одлука. У том смислу треба узети у обзир важност постојања моћних стејкхолдера који имају снагу да утичу да се неке одлуке донесу, блокирају или одложе, али и постојање тзв. „*action channels*”, односно уходаних путева у бирократији преко којих се омогућава доношење одређених одлука и тзв. „*бирократске манипулације*“, која обухвата широк дијапазон механизма (постављање оквира рада, притискање роковима, манипулација информацијама, стварање коалиција и друго).

⁷⁰ Alex Mintz and Carly Wayne, *The Polythink Syndrome: U.S. Foreign Policy Decisions on 9/11, Afghanistan, Iraq, Iran, Syria, and ISIS*, Stanford University Press, Stanford, 2016.

⁷¹ Alex Mintz and Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, pp. 20–21.

⁷² Valerie M. Hudson and Benjamin S. Day, *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, Rowman and Littlefield, Third Edition, 2020, p. 106.

У процесу спољнополитичког одлучивања не треба занемарити ни улогу културе и националног идентитета, који имају утицај на лидера или чланове који учествују у процесу групног одлучивања. Културолошки и национални симболи могу имати врло јак утицај на доносиоце спољнополитичких одлука, што може створити ситуацију да одлуке које буду донесене не буду рационалне, односно имају јак печат културног обрасца који је постао заједнички за неку нацију. Постоји честа појава да лидери манипулишу дубоко укорењеним веровањима нације и у пословима спољне политике, како би очували свој статус на унутрашњој политичкој сцени. Кал Холсти (Kal Holsti) је дефинисао одређени назив етикета које такви лидери себи додељују попут „мост“, „изолатор“, „посредник“, „бастيون револуције“, „бранилац вере“, „регионални вођа“ и тако даље.⁷³ У научној јавности постоји мишљење да чак и родно одређење, односно да ли је доносилац одлуке мушкарац или жена, има утицај у процесу доношења спољнополитичких одлука.⁷⁴

Важан фактор који утиче на доношење спољнополитичких одлука који се никако не може занемарити је унутрашња политика/фактори. Валери Хадсон (Valerie M. Hudson) и Бенџамин Деј (Benjamin S. Day) чак шта више сматрају да је спољна политика једноставно наставак унутрашње политике другим средствима.⁷⁵ Постоји широк дијапазон актера унутрашње политике који могу утицати на процес спољнополитичког одлучивања, од којих немају сви исти политички утицај. То могу бити сви органи власти (законодавни, извршни, судски), политичке партије, бизнис групе, медији, религијске заједнице и етничке групе, па чак и криминални кланови. Сви они могу имати интерес да се одређене спољнополитичке одлуке донесу у складу са њиховим циљевима, стога могу остварити утицај на доносиоце одлука. У различитим државама доносиоци одлука оличени у државном апарату покушавају да избегну утицај горе наведених актера унутрашње политике бирајући одређене стратегије, игнорисање домаћег политичког изазова, директне тактике за сузбијање тог изазова, индиректне тактике за исто и компромис.⁷⁶ Према делу аутора унутрашња политика, економски услови и јавно мњење су међу најважнијим унутрашњим факторима који обликују доношење одлука у спољној

⁷³ Kalevi J. Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, *International Studies*, Vol. 14, No. 3, pp. 233–309.

⁷⁴ Alex Mintz and Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, pp. 143–144.

⁷⁵ Valerie M. Hudson and Benjamin S. Day, *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, Rowman and Littlefield, Third Edition, 2020, p. 145.

⁷⁶ Douglas Van Belle, “Domestic Imperatives and Rational Models of Foreign Policy Decision Making” in: David Skidmore and Valerie M. Hudson, *The Limits of State Autonomy: Societal Groups and Foreign Policy Formulation*, Cambridge University Press, New York, pp. 151–83.

политици.⁷⁷ Минц (Mintz Alex) и Дероуан (Karl DeRouen) у оквиру економских услова као унутрашњих фактора врше диференцијацију истих на економске услове и економске интересе, док у оквиру унутрашње политике посебно наглашавају значај изборног циклуса и тзв. „two-level games”, који Роберт Путнам (Robert Putnam) дефинише као интерактивни процес који се дешава када лидер преговара о међународним споразумима истовремено и на међународном и на домаћем нивоу.⁷⁸

Операционално одређење предмета истраживања

Чиниоци предмета истраживања

Најважнији чиниоци предмета истраживања биће детерминанте спољних политика три анализираних земље Западног Балкана. У докторском раду посебна пажња биће усмерена на анализу унутрашњих детерминанти спољних политика наведених земаља Западног Балкана. У том смислу биће анализиран широк спектар унутрашњих детерминанти које егзистирају у научној јавности, попут улоге појединца (лидера), стратешке културе нација (веровања, идеологије, норме, ставови, култура и митови, идентитетска питања), унутрашње политичке динамике у земљама Западног Балкана (однос државних органа према друштвеним, економским, религијским и етничким и другим интересним групама), односа државне структуре и политичких (унутрашњих) институција, унутрашњих нерешених проблема (сецесија делова територије, територијални спорови, дезинтегративни процеси и друго), као и осталих које буду додатно идентификоване током израде докторске дисертације.

Поред наведеног, узеће се у обзир и спољашњи фактори, попут актуелних геополитичких процеса и трендова у међународним односима. Стога ће се сагледати колико актуелни геополитички процеси у XXI веку (слабљење униполаризма политичког Запада, јачање мултиполаризма и снажење регионалних иницијатива на глобалном нивоу, оживљавање интервенционизма великих сила, опадање моћи и дерогација међународног јавног права и слабљење улоге и значаја Уједињених нација, процеси у оквиру ЕУ који репозиционирају улогу и моћ ове регионалне међународне организације, оживљавање изолационизма и „Монроове доктрине“ у спољној политици Сједињених Америчких Држава и њен последични утицај на реконфигурацију односа у оквиру НАТО-а, идеолошка поларизација друштва на линији либерализам - конзервативизам, јачање десничарских политичких снага и партија, снажење

⁷⁷ Alex Mintz and Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, p. 129.

⁷⁸ Robert Putnam, “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games” in: Charles Lipson and Benjamin J. Cohen, *Theory and Structure in International Political Economy*, MIT Press, Cambridge, 1999.

левичарских покрета и други процеси који ће бити идентификовани доком израде докторске дисертације), као спољашње детерминанте имају улогу у креирању спољних политика земаља Западног Балкана према Руској Федерацији.

Временско одређење предмета истраживања

Предмет докторског рада односиће се на временски период од 2006. до 2026. године. Основни разлог зашто је изабран овај временски период је тај што у наведеном раздобљу долази до значајних геополитичких промена на глобалном нивоу, што је праћено јачањем улоге Руске Федерације у међународним односима и заоштравањем односа између Истока и Запада, невиђеним још од периода после Другог светског рата. Са становишта истраживачког рада овај период је посебно значајан имајући у виду да је овакво стање у међународним односима имало снажан утицај на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана према Руској Федерацији.

У овом периоду може се пратити флукуација избора спољних политика Републике Србије према Руској Федерацији, која је након политичких промена 2000. године и снажне прозападне оријентације, доживела заокрет према политици војне неутралности и уопште покушају вођења неутралне политике. Промена спољне политике Републике Србије омогућила је оживљавање билатералних односа са Руском Федерацијом пре свега у области енергетике, инфраструктуре и војне сарадње (набавка наоружања и војне опреме, извођење заједничких вежби). Овакав тренд је заустављен након агресије Руске Федерације на Украјину у фебруару 2022. године, као део снажне антагонизације Запада и Истока.

Обзиром да је 2006. године дошло до поновног успостављања државности Црне Горе, након распада Државне заједнице Србије и Црне Горе, може се у континуитету пратити развој спољне политикр ове земље од њене реафирмације државности према Руској Федерацији, која је након почетних солидних билатералних односа условљених пре свега економским интересима доживела снажан заокрет према Западу, што је поентирало чланством Црне Горе у НАТО-у у јуну 2017. године.

Што се тиче Републике Северне Македоније може се говорити о постојаној прозападној оријентацији, са одређеним кратким периодом флукуације у односима према Руској Федерацији, која је резултирала чланством ове земље у НАТО-у у марту 2020. године.

Имајући у виду све горе наведено, може се закључити да временски оквир у којем је смештено истраживање у докторском раду, омогућава проучавање утицаја унутрашњих детерминанти спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне

Горе на њихов однос према Руској Федерацији, које може довести до одређених релевантних закључака. Унутрашње детерминанте спољних политика наведених земаља Западног Балкана имале су свакако одређени утицај на овакву издиференцираност спољних политика према Руској Федерацији, што треба да покажу налази до којих ће се доћи изразом докторске дисертације.

Просторно одређење предмета истраживања

Истраживање се фокусира на три земље политичког региона Западног Балкана, дакле: Републику Србију, Републику Северну Македонију и Црну Гору. Предмет докторског рада неће бити Република Албанија која има стабилну евроатлантску оријентацију и негативан однос према Руској Федерацији у XXI веку. Такође, неће бити разматрана ни Босна и Херцеговина, имајући у виду постојање нејединствене спољне политике услед различитих ставова три конститутивна народа: Срба, Бошњака и Хрвата. Наиме, сложеност институција у Босни и Херцеговини које су конституисане Дејтонским споразумом, довела је до ситуације да сваки од народа у овој земљи на различите начине покушава до усмери њену спољнополитичку оријентацију у складу са сопственим преференцијама, без обзира што је наведеним мировним споразумом дефинисано да се спољна политика спроводи преко заједничког органа, односно Председништва Босне и Херцеговине, уз сагласност сва три члана председништва. У том смислу може се перципирати постојана прозападна оријентација Бошњака и Хрвата, док се на другој страни негују снажни односи са Руском Федерацијом ентитета Република Српска. Иако се у западном јавном мњењу у Западни Балкан сврстава и ентитет тзв. Косово, оно се неће узимати у обзир, имајући у виду да само међународно признате државе могу имати своју спољну политику.

Научно-дисциплинарно одређење предмета истраживања

Истраживање ће по својој природи бити мултидисциплинарно и користиће сазнања из неколико научних дисциплина, пре свега политичких, правних, наука безбедности и геополитике. Имајући у виду тему рада, предмет истраживања се тежишно смешта у област политичких наука, пре свега оног дела који се бави међународним односима, односно спољним политикама малих држава. У одређеној мери ће се користити и правне науке, у смислу анализе докумената која се баве спољним политикама земаља Западног Балкана. Истраживање једним делом користи и сазнања из наука безбедности и геополитике, у делу у којем се анализира утицај спољашњих детерминантни, пре свега актуелних геополитичких промена на глобалном

нивоу на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана. Историјска наука има одређену важност за истраживање, с обзиром на историјски контекст односа Руске Федерације према Балканском полуострву, као и Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према овој земљи кроз историју.

ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Научни циљ истраживања

Научни циљ којем ће се стремити у докторској дисертацији биће, пре свега, *научни опис (опис)*. Настојања ће бити усмерена ка опису кључних елемената и фаза у развоју спољних политика земаља Западног Балкана у XXI веку, са посебним освртом на однос према Руској Федерацији. У емпиријском погледу, описаће се кључни спољнополитички догађаји у периоду од 2006. до 2026. године, са посебним освртом на специфичне моменте за сваку појединачну земљу у том периоду, попут односа са великим силама, преговора о чланству у Европској унији, решавања унутрашњих питања, проблема са суседима и слично. Виши научни циљ овог рада биће *научна класификација*, пре свега спољних и унутрашњих детерминанти, које су кључно утицале на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана према Руској Федерацији. Емпиријски, настојаће се да се утврди класификација развоја спољнополитичких курсева земаља Западног Балкана према Руској Федерацији у периоду од 2006. до 2026. године. Највиши научни циљ којем ће се težити у истраживачком раду биће научно објашњење, где ће се покушати да се објасни шта су узроци различитог избора спољнополитичких стратегија земаља Западног Балкана, које имају релативно сличне карактеристике, према Руској Федерацији у XXI веку. Емпиријски циљ би, стога, указивао на објашњење узрока због којих је део земаља Западног Балкана одлучио да заузме спољнополитичку оријентацију потпуног отклона од Руске Федерације, а део још увек задржава одређени ниво сарадње у билатералним односима.

Друштвени циљ истраживања

Друштвени циљ истраживања је пре свега упознавање стручне и заинтересоване јавности са дубинским разлозима за различито профилисање спољних политика земаља Западног Балкана према Руској Федерацији. Такође, циљ рада је да покрене дебату и скрене пажњу на значај унутрашњих детерминанти на избор спољних политика земаља Западног Балкана.

III ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР

ОПШТА ХИПОТЕЗА

Основна претпоставка овог рада је *да су унутрашње детерминанте имале важну улогу у профилисању спољних политика три земље Западног Балкана (Република Србија, Република Северна Македонија и Црна Гора), у периоду од 2006. до 2026. године, што је последично имало рефлексију и на њихов однос према Руској Федерацији.*

Не занемарујући утицај спољашњих детерминанти, постоји потреба да се сагледа важност и значај унутрашњих детерминанти, као интервенишућих варијабли на избор спољнополитичких курсева поменутих земаља Западног Балкана. Важност унутрашњих детерминанти добија посебно на тежини имајући у виду да се ради о тзв. „*близаначким случајевима*”, односно да све три земље чије се спољне политике анализирају припадају корпусу малих држава, као и да су као такве на располагању имале одређену палету спољнополитичких стратегија. Такође, утицај спољашњих детерминанти на наведене земље је био релативно сличан, како у смислу чинилаца везаних за њихов географски положај, тако и карактеристика савремених међународних односа. Имајући у виду све горе наведено, може се сматрати оправданим да се узроци спољнополитичког позиционирања Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији у периоду од 2006. до 2026. године затраже у анализи унутрашњих детерминанти њихових спољних политика.

Теорија неокласичног реализма представља погодан теоријски оквир за објашњавање улоге и утицаја унутрашњих детерминанти на профилисање спољних политика наведених држава Западног Балкана према Руској Федерацији. Имајући у виду да се ради о малим државама, као и да је циљ докторског рада утврђивање њихових спољних политика, као допуна коришћени су теоријска промишљања о малим државама у међународним односима и спољнополитичка анализа.

ПОСЕБНЕ И ПОЈЕДИНАЧНЕ ХИПОТЕЗЕ

ПРВА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА

Теорија неокласичног реализма пружа адекватан теоријски оквир за проучавање улоге унутрашњих детерминанти на дефинисање спољних политика држава, односно узрока спољнополитичког позиционирања Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији у анализираном периоду.

Прва појединачна хипотеза

Теорија неокласичног реализма је погодан теоријски оквир за докторски рад по изабраној теми, имајући у виду да у свом средишту има унутрашње детерминанте, као интервенишуће варијабле, које подешавају утицај међународног окружења (независне варијабле) на избор спољних политика држава (зависне варијабле).

Друга појединачна хипотеза

Теорија неокласичног реализма подржава потребу да се сагледа улога појединца/лидера на профилисање спољних политика наведене три земље Западног Балкана према Руској Федерацији у анализираном периоду, као једне важне унутрашње детерминанте у теорији о међународним односима, која припада корпусу идеосинкретичких чинилаца.

Трећа појединачна хипотеза

Теорија неокласичног реализма пружа могућности за анализу широког дијапазона осталих унутрашњих детерминанти спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе, које егзистирају на нивоу државе, односно које се односе на унутрашња обележја наведених држава, попут стратешке културе, унутрашње политичке динамике, као и односа државне структуре и политичких (унутрашњих) институција.

ДРУГА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА

Теоријска промишљања о спољним политикама малих држава могу се користити као допуњујућа за анализу спољнополитичког позиционирања Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији.

Прва појединачна хипотеза

Три земље Западног Балкана чије спољне политике су предмет анализе: Република Србија, Република Северна Македонија и Црна Гора се по свим квантитативним (површина територије, укупан број становника, енергетски потенцијал, економска и војна моћ) и квалитативним показатељима, могу сврстати у мале државе у теорији о међународним односима.

Друга појединачна хипотеза

Република Србија, Република Северна Македонија и Црна Гора су у анализираном временском периоду извршиле избор спољнополитичких стратегија, која су им биле на располагању као

малим државама: Република Србија је у крајњем изабрала стратегију несврставања у складу са политиком војне неутралности, док су Република Северна Македонија и Црна Гора одабрале стратегију прикључења мултилатералној организацији (НАТО) ради заштите у оквиру система колективне безбедности.

Трећа појединачна хипотеза

Избор спољнополитичких стратегија Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе, као малих држава, рефлектује се на њихов однос према Руској Федерацији. Одабир спољнополитичке стратегије несврставања, односно неуласка у НАТО од стране Републике Србије, омогућио је одржавање релативно добрих билатералних односа са Руском Федерацијом, док је избор Републике Северне Македоније и Црне Горе да своје националне интересе штите у оквиру НАТО погоршао односе са Руском Федерацијом, посебно након почетка рата у Украјини и оштре поларизације у међународним односима на релацији Исток - Запад.

ТРЕЋА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА

Спољнополитичка анализа као поддисциплина науке о међународним односима може бити од користи за анализу избора спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији у анализираном временском периоду.

Прва појединачна хипотеза

Спољнополитичка анализа се може користити као приступ који је комплементаран теорији неокласичног реализма, ради свеобухватнијег препознавања свих елемената спољних политика наведене три земље Западног Балкана, роз индивидуалистички приступ анализе детерминанти спољних политика наведених земаља.

Друга појединачна хипотеза

Спољнополитичка анализа омогућава анализу разлога за доношење конкретних спољнополитичких одлука три анализиране земље Западног Балкана према Руској Федерацији.

Трећа појединачна хипотеза

Спољнополитичка анализа омогућава сагледавање утицаја културе и националног идентитета, као важних унутрашњих детерминанти, у процесу доношења спољнополитичких одлука три наведене земље Западног Балкана, које су се у крајњем рефлектовале на однос према Руској Федерацији.

Четврта појединачна хипотеза

Спољнополитичка анализа даје простор за опсервацију утицаја унутрашње политике (органи власти (законодавни, извршни, судски), политичке партије, бизнис групе, медији, религијске заједнице и етничке групе, криминални кланови и др.) у Републици Србији, Републици Северној Македонији и Црној Гори, као једне од унутрашњих детерминанти на спољнополитичко позиционирање према Руској Федерацији.

ЧЕТВРТА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА

Спољнополитичко окружење земаља Западног Балкана у периоду од 2006. до 2026. године, као независну варијаблу, карактеришу турбулентне промене у геополитичкој и безбедносној архитектури, где се као једна од светских сила поново реafirмише Руска Федерација. Јачањем свог положаја у геополитичком контексту Руска Федерација поново појачава заинтересованост за остваривање утицаја на Балкану. Реафирмација положаја Руске Федерације у геополитичком контексту утиче и на профилисање спољнополитичких курсева земаља Западног Балкана.

Прва појединачна хипотеза

Прву половину двадесетог првог века обележава појава и других актера на геополитичкој сцени, поред Сједињених Америчких Држава, који почињу снажније да бране своје интересе у свету, пре свега Руске Федерације и Народне Републике Кине. У том смислу долази до извесног прегруписавања на геополитичкој сцени, што се најбоље може видети у стварању пандана евроатлантским структурама (ОДКБ, ШОС, БРИКС, Евроазијска економска заједница).

Друга појединачна хипотеза

Руска Федерација, након периода распада Совјетског Савеза, који су карактерисали тешка економска ситуација, унутрашњи етнички сукоби, тероризам и нагриженост свих друштвених институција, постепено стабилизује ситуацију и враћа се на међународну сцену, и све више јача свој геополитички положај. Могу се дефинисати и моменти када се Руска Федерација афирмише као једна од великих сила, а то су пре свега интервенције у Грузији, Сирији и Украјини (анексија Крима и агресија на Украјину).

Трећа појединачна хипотеза

Руска Федерација је крајем двадесетог и почетком двадесет првог века имала кратак период незаинтересованости за регион Балкана, који је био условљен унутрашњим политичким и економским проблемима. Реафирмацијом свог геополитичког положаја Руска Федерација

поново показује заинтересованост за утицај на Балканском полуострву, пре свега у областима енергетике, економије и војне сфере. У том смислу постоји одређен економски утицај у Црној Гори пре свега кроз инвестиције у црногорско приморје, затим у области енергетике, инфраструктуре и војне сфере у Републици Србији, док је утицај у Републици Северној Македонији био блажи. Руска Федерација у одређеној мери вешто користи историјске, језичке, етничке и религијске везе за јачање свог утицаја у наведеним земљама Западног Балкана.

Четврта појединачна хипотеза

Реафирмација положаја Руске Федерације у геополитичком контексту, у одређеној мери утиче на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана. Ово питање се мора посматрати као амбивалентно. Наиме јачање положаја Руске Федерације може утицати на давање већег простора утицају унутрашњих детерминанти земаља Западног Балкана. Снажнији положај Руске Федерације у свету омогућава избор и одржавање спољнополитичке стратегије неутралности Републике Србије, али са друге стране је убрзало избор прозападне спољнополитичке оријентације Црне Горе и Републике Северне Македоније.

ПЕТА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА

Земље Западног Балкана, као мале државе, због своје ограничене политичке, економске и војне моћи, трпе одређене утицаје и притиске великих сила у чијим се сферама интереса налазе, што представља заједнички оквир и омогућава релевантну анализу утицаја унутрашњих фактора на детерминисање њихових спољних политика у односу на Руску Федерацију.

Прва појединачна хипотеза

Притисак великих сила у региону приморава земље Западног Балкана на одабир једне од спољнополитичких стратегија малих држава (избор земље/организације заштитника или вођење неутралне војне политике), ради обезбеђења своје политичке, економске и безбедносне заштите. У том смислу се може констатовати промена спољнополитичког курса Црне Горе и Републике Северне Македоније у правцу избора стратегије земље/организације заштитника кроз чланство у НАТО, као и покушај вођења мултивекторске политике Републике Србије.

Друга појединачна хипотеза

Велике силе користе унутрашње проблеме и тзв. „национална питања” земаља Западног Балкана као инструмент утицаја и остваривања својих спољнополитичких циљева у овом делу Европе. У том смислу можемо говорити о подршци Руске Федерације Републици Србији по

питању решавања питања Косова и Метохије, подршци Сједињених Америчких Држава у решавању потенцијалних дезинтеграционих процеса условљених етничким тензијама у Црној Гори и Републици Северној Македонији.

Трећа појединачна хипотеза

Велике силе не дозвољавају релаксацију билатералних односа између земаља Западног Балкана одржавајући *status quo* у њиховим унутрашњим питањима, чиме задржавају полуге утицаја у складу са својим интересима. Па тако можемо говорити о утицају Руске Федерације на успоравање европских и одустајање од атлантских интеграција Републике Србије, што узрокује њену изолацију од осталих земаља Западног Балкана, али и подршци албанском фактору у Републици Србији и Републици Северној Македонији и онемогућавању релаксације односа Републике Србије и Црне Горе од стране Сједињених Америчких Држава.

ШЕСТА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА

Унутрашње детерминанте спољних политика имале су важан утицај на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана у анализираном периоду, што се рефлектовало и на билатералне односе према Руској Федерацији.

Прва појединачна хипотеза

Улога лидера у земљама Западног Балкана оличена у носиоцима политичке власти мора се узети у обзир приликом анализе унутрашњих детерминанти спољне политике. У све три анализирани државе лидери су имали важну улогу, а у неким случајевима и креирали спољну политику према Руској Федерацији. У том смислу посебно ће бити анализирани ставови лидера у ове три земље, као и њихов утицај на доношење спољнополитичких одлука које су обликовале билатералне односе према Руској Федерацији у анализираном периоду.

Друга појединачна хипотеза

Стратешка култура или колективна очекивања српске, црногорске и македонске нације имају одређен утицај на доносиоце спољнополитичких одлука, што се рефлектује и на билатералне односе са Руском Федерацијом. Па тако, очекивања српске нације да један од фокуса спољне политике Републике Србије буде очување српског корпуса на територији Косова и Метохије, али и земљама у окружењу, односно Републике Српске у Босни и Херцеговини, али и српске заједнице у Црној Гори, свакако каналише спољнополитички наратив према Руској Федерацији. Идентитетска питања македонске нације и притисци Републике Грчке око назива државе који је

привремено решен Преспанским споразумом, а посебно захтеви Републике Бугарске у вези са језиком, што изазива озбиљне фрустрације Македонаца, имали су утицај на променљив однос Републике Македоније према Руској Федерацији. Проблем поновне изградње црногорског идентитета након референдума и разлаза са Републиком Србијом, заснованог на дистанцирању од српског народа, утицало је на резолутан избор спољнополитичке оријентације Црне Горе према Западу и нарушавање односа са Руском Федерацијом. Ова унутрашња детерминанта је врло комплексна и слојевита, стога ће истој бити посвећена значајна пажња у докторском раду. Традиција и култура, као и представе и значења у свести народа имају важан утицај на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана, па тако и према Руској Федерацији. Историјско наслеђе има одређену улогу приликом дефинисања спољнополитичке оријентације земаља Западног Балкана, што има утицаја и на дефинисање односа према Руској Федерацији. Па тако морамо имати у виду подршку балканским земљама од стране Русије током ослобађања од османске власти, савезништва током Првог и Другог светског рата, однос Руске Федерације током дисолуције Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Државне заједнице Србија и Црна Гора и НАТО агресије, као и друге важне историјске моменте који су утицали на изградњу билатералних односа са Руском Федерацијом.

Трећа појединачна хипотеза

Унутрашња политичка динамика у анализираном периоду у Републици Србији, Републици Северној Македонији и Црној Гори имала је одређени утицај на креирање спољних политика према Руској Федерацији. У све три наведене државе централне институције, као доносиоци одлука су имале ограничења од стране одређених друштвених група (политичких, економских, бизнис, етничких, медијских, криминалних и других), које су у одређеним периодима ограничавале или усмеравале спољну политику, а који су имали и утицај на позиционирање према Руској Федерацији. Посебну пажњу треба посветити утицају црквених заједница, пре свега Српске православне цркве на профилисање спољних политика Републике Србије и Црне Горе, нарочито имајући у виду однос према Руској православној цркви, која је имала, и још увек има важну улогу у изградњи Руске Федерације након распада Совјетског Савеза. Свакако треба сагледати и улогу медијских интересних група на креирање дискурса у јавном мњењу у региону, попут притисака на избор политике војне неутралности Републике Србије из Загреба, Сарајева и Приштине, дискурса о штетном (малигном) утицају Руске Федерације на Балкану, стварање међуетничких тензија на релацији Република Србија – Црна Гора и друго.

Четврта појединачна хипотеза

Однос државне структуре и политичких (унутрашњих) институција у три наведене земље Западног Балкана имају одређени утицај на профилисање спољних политика према Руској Федерацији. Овде пре свега треба обратити пажњу на елементе попут степена до којег је сконцентрисана моћ у рукама извршне власти, степен овлашћења руководства, успостављен формални и стварни политички систем и друго, који у крајњем отежавају или олакшавају рад доносиоцима спољнополитичких одлука. Овде свакако треба сагледати у којем степену је био заступљен начин доношења политичких одлука (појединачно, групно, коалиционо одлучивање), као и импликације доминантног начина одлучивања на развој билатералних односа са Руском Федерацијом. Може се приметити да иако Република Србија, Црна Гора и Република Северна Македонија имају сличне политичке системе, постоје нијансе у успостављеном односу државних структура и политичких (унутрашњих) институција, у одређеним временским периодима, што је на неки начин утицало и на развој билатералних односа са Руском Федерацијом. Овде треба посебну пажњу посветити питању на који начин политички системи омогућавају или не омогућавају утицај политичких партија које имају етнички карактер на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана, попут албанских партија у Северној Македонији или српских партија у Црној Гори.

Пета појединачна хипотеза

Унутрашњи проблеми које три земље Западног Балкана имају значајно утичу на избор спољнополитичких стратегија према Руској Федерацији. У том смислу треба посебно сагледати проблеме Републике Србије у решавању статуса Косова и Метохије, али и положаја Републике Српске у Босни и Херцеговини у оквиру Дејтонског мировног споразума и српске заједнице у Црној Гори, проблем очувања националног идентитета Македонаца, као и све већег јачања албанског фактора у Републици Северној Македонији и Црној Гори, који могу покренути дезинтеграционе процесе.

IV МЕТОДЕ КОЈЕ ЋЕ СЕ У ИСТРАЖИВАЊУ ПРИМЕНИТИ

Истраживачко питање постављено у докторској дисертацији одређује епистемолошка и методолошка својства рада. У том смислу као основна аналитичка јединица појављује се држава, у овом случају кроз анализу спољнополитичког позиционирања Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе у односу на Руску Федерацију. Опсег аналитичког рада обухватиће три нивоа анализе: међународни ниво, у смислу анализе спољашњих детерминанти спољних политика наведених држава (међународно окружење и геополитички положај), ниво државе са аспекта утицаја унутрашњих детерминанти спољних политика, као и индивидуални ниво у смислу улоге појединца у процесу доношења спољнополитичких одлука. У изради докторске дисертације примењиваће се *квалитативни методолошки приступ*, док ће се као епистемолошка основа истраживања користити тзв. „*меки позитивизам (soft positivism)*”, који друштвеним наукама приписује способности разумевања друштвене стварности коришћењем „индуктивно-статистичких метода”.⁷⁹

У докторском раду ће се као главна квалитативна метода користити структурирана *компаративна студија случаја*, која је изабрана из разлога што је погодна за примену код овакве врсте истраживања, чији је циљ да се компарацијом, у овом случају три тзв. „*близаначка случаја*”, покуша да се идентификује који су кључни разлози Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе за различито профилисање њихових спољних политика према Руској Федерацији у анализираном периоду. Основна идеја за коришћење компаративне студије случаја у докторском раду је да се кроз посматрање развоја спољних политика три наведене земље Западног Балкана, уз унапред дефинисана кључна питања, компарацијом, сагледа у којој су мери унутрашње детерминанте у свакој од њих, утицале на њихово спољнополитичко позиционирање, односно који су разлози за постојање одређене динамике у развоју билатералних односа ових земаља са Руском Федерацијом у временском периоду који се посматра. Компаративна студија случаја ће се користити на начин да ће се поредити спољнополитичке одлуке државних органа који су носиоци креирања спољних политика ове три земље Западног Балкана и тражити разлози који су утицали на профилисање истих према Руској Федерацији, у односу на динамичне промене у међународном окружењу почетком двадесет првог века, а посебно сагледавајући утицај унутрашњих детерминанти на доношење истих. Након мапирања кључних догађаја, извршиће се анализа са циљем компарације и

⁷⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

идентификовања показатеља и евентуалних образаца који егзистирају у емпиријској пракси. На овај начин долазимо до закључака у којој мери су унутрашње детерминанте спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе утицале на изградњу њиховог односа са Руском Федерацијом, што и јесте истраживачко питање које је постављено у докторској дисертацији. У крајњем, избором методе компаративне студије случаја решава се *фундаментални проблем каузалног закључивања* у друштвеним наукама у докторском раду. Такође, на овај начин постављене почетне претпоставке о предмету истраживања у докторском раду треба да добију своју емпиријску потврду.

Поред наведеног, у докторском раду ће се као методе научног сазнања користити *анализа, класификација, индукција и дедуција*.

Анализа ће се користити као основна метода научног сазнања, која ће бити дескриптивна, како би се описала улога унутрашњих детерминанти у профилисању спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији, али и експликативна, ради објашњења на који начин се остварује њихов утицај на спољнополитичко позиционирање наведених земаља.

У докторском раду ће се као једна од аналитичких метода користити и *класификација*, пре свега у смислу анализе одабира спољнополитичких стратегија земаља Западног Балкана чије су спољне политике предмет докторског рада, а које имају на располагању као мале државе. На овај начин класификација нам омогућава дубинску анализу узрока избора спољнополитичких стратегија земаља Западног Балкана, које имају импликацију и на њихову изградњу билатералних односа са Руском Федерацијом.

Поред наведеног, као методе научног сазнања користиће се *индукција, синтеза, генерализација и дедуција*. Метода *индукције* биће коришћена у смислу анализе појединачних аспеката спољнополитичке праксе и унутрашњих детерминанти спољних политика земаља Западног Балкана. У циљу установљавања евентуалног постојања одређених правилности и веза међу њима користиће се метода *синтезе*, да би се у крајњем *генерализацијом* дошло до одређених општих закључака на основу претходно анализираних појединачних случајева. Метода *дедукције* биће од користи у циљу почетне анализе недовољно познатих чињеница од значаја за прибављање одговора на постављено истраживачко питање у докторском раду, као и за рашчлањивање предмета истраживања на чиниоце његовог садржаја.

Што се тиче метода за прикупљање података неопходних за израду докторске дисертације користиће се *анализа садржаја докумената, анализа дискурса и историјски метод*. *Анализом садржаја докумената* (писаних, видео и аудио докумената) доћи ће се до одређених

закључака о утицају унутрашњих детерминанти на стипулисање спољних политика земаља Западног Балкана према Руској Федерацији. *Анализа дискурса* ће се користити у смислу анализе идеја политичких елита које су се пласирале према унутрашњој и спољној јавности, а које су обликовале спољне политике земаља Западног Балкана према Руској Федерацији. *Историјски метод* ће се користити за сагледавање утицаја историјских догађаја на профилисање спољнополитичких одлука земаља Западног Балкана према Руској Федерацији, посебно у контексту вишевековног утицаја Руске Федерације на Балканско полуострво.

У истраживачком раду ће се користити јавни и доступни подаци. Као *примарни извори* прикупљања података који ће бити у функцији израде докторске дисертације користиће се:

- званична документа којима се нормативно дефинишу спољне политике земаља Западног Балкана и Руске Федерације (устав, стратегије спољне политике, укази, одлуке, закључци и слично),
- јавни говори и интервјуи носилаца креирања спољних политика земаља Западног Балкана и Руске Федерације (председници држава, премијери, председници скупштина, министри спољних послова, амбасадори и др.), посебно у делу који се односи на анализу улоге лидера на профилисање спољних политика земаља Западног Балкана,
- архивска грађа релевантних новина и часописа који третирају област спољне политике земаља Западног Балкана и Руске Федерације,
- историјска грађа у контексту анализе културно-историјског наслеђа на дефинисање спољних политика земаља Западног Балкана и Руске Федерације и
- статистички подаци (показатељи економске, војне и енергетске сарадње земаља Западног Балкана са Руском Федерацијом).

Поред примарних, у изради докторске дисертације користиће се и као *секундарни извори*, као што су: књиге аутора који се баве теоријом међународних односа, геополитиком, спољним политикама земаља Западног Балкана, чланци у научним часописима, монографије, зборници радова и научне студије, специјализовани сајтови и друго.

V ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Опис садржаја докторске дисертације израђен је на основу стеченог увида у доступне изворе података који ће бити коришћени, дефинисаног хипотетичког оквира и постављених циљева истраживања. У случају потребе, током саме израде докторске дисертације, а у циљу унапређења квалитета исте и услед дефицита информација у припреми пријаве докторске дисертације, током писања рада може доћи до одређених измена или додатне разраде појединих поглавља, али без суштинских промена које би значајније одступале од почетне идеје за давање одговора на постављено истраживачко питање.

УВОД

- Формулација проблема
- Предмет и циљ дисертације
- Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању
- Методе које ће се применити у истраживању
- Опис садржаја дисертације
- Очекивани резултати и научни допринос

I ПОГЛАВЉЕ: СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ

- Историјски контекст: вишевековни утицај Руске Федерације на балканске земље
- Инструменти остваривања утицаја Руске Федерације на земље Западног Балкана
- Однос Руске Федерације према Републици Србији
- Однос Руске Федерације према Републици Северној Македонији
- Однос Руске Федерације према Црној Гори

II ПОГЛАВЉЕ: СПОЉНА ПОЛИТИКА И ДЕТЕРМИНАНТЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ

- Појам спољне политике и њена интерпретација у међународним односима
- Спољашње и унутрашње детерминанте спољне политике
 - Појмовно одређење појмова спољашњих и унутрашњих детерминанти спољне политике
 - Класификација спољашњих детерминанти спољне политике у науци о међународним односима
 - ❖ Карактеристике савремених међународних односа
 - ❖ Чиниоци везани за међународни положај земље

- Класификација унутрашњих детерминанти спољне политике
 - ❖ Улога лидера - доносиоца спољнополитичких одлука
 - ❖ Стратешка култура нација
 - ❖ Унутрашња политичка динамика
 - ❖ Однос државних структура и унутрашњих политичких институција
 - ❖ Унутрашњи проблеми у државама

III ПОГЛАВЉЕ: СПОЉАШЊЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ СПОЉНИХ ПОЛИТИКА ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

- **Доминантни геополитички процеси у другој половини двадесетог века**
 - Биполарни светски поредак и Хладни рат
 - Униполарни поредак и хегемонија политичког Запада на челу са Сједињеним Америчким Државама
- **Актуелни геополитички процеси у двадесет првом веку**
 - Слабљење униполаризма политичког Запада
 - Рађање и развој мултиполарног светског поретка
 - Дерогација међународног јавног права и слабљење улоге и значаја УН
 - Актуелни процеси у оквиру ЕУ који репозиционирају улогу и моћ ове регионалне међународне организације
 - Интервенционизам великих сила: агресија Руске Федерације на Украјину и интервенције Сједињених Америчких Држава у Венецуели и Ирану
 - Идеолошка поларизација друштва на линији либерализам - конзервативизам
 - Јачање десничарских политичких снага и партија
 - Снажење левичарских покрета
- **Чиниоци везани за међународни положај земаља Западног Балкана**
 - Међународни положај Републике Србије
 - Међународни положај Републике Северне Македоније
 - Међународни положај Црне Горе

IV ПОГЛАВЉЕ: УНУТРАШЊЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ СПОЉНИХ ПОЛИТИКА ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

- **Анализа унутрашњих детерминанти спољне политике Републике Србије**
 - Улога лидера - доносилаца спољнополитичких одлука у Републици Србији
 - Стратешка култура српске нације

- ❖ Национализам као детерминанта спољне политике Републике Србије
- ❖ Очекивања српског народа у вези са очувањем српског идентитета и културе у региону Западног Балкана
- ❖ Традиција и култура, представе и значења у свести српског народа
- ❖ Утицај историјског наслеђа на односе Републике Србије и Руске Федерације
- Унутрашња политичка динамика у Републици Србији
- Однос државних структура и унутрашњих политичких институција у Републици Србији
 - ❖ Утицај формалног и стварног политичког система Републике Србије на избор спољних политика
 - ❖ Моћ сконцентрисана у рукама председника државе и његов утицај на вођење спољне политике Републике Србије
- Унутрашњи проблеми у Републици Србији
- **Анализа унутрашњих детерминанти спољне политике Републике Северне Македоније**
 - Улога лидера - доносиоца спољнополитичких одлука у Републици Северној Македонији
 - Стратешка култура македонске нације и борба за очување идентитета Македонског народа
 - Унутрашња политичка динамика у Републици Северној Македонији
 - Однос државних структура и унутрашњих политичких институција у Републици Северној Македонији
 - ❖ Председник владе као кључни доносилац спољнополитичких одлука
 - ❖ Политички систем под јаким утицајем албанске етничке заједнице
 - Унутрашњи проблеми у Републици Северној Македонији
- **Анализа унутрашњих детерминанти спољне политике Црне Горе**
 - Улога лидера - доносиоца спољнополитичких одлука у Црној Гори
 - Стратешка култура црногорске нације и идентитетски проблеми
 - Унутрашња политичка динамика у Црној Гори
 - Однос државних структура и унутрашњих политичких институција у Црној Гори
 - ❖ Улога председника и премијера на доношење спољнополитичких одлука
 - ❖ Утицај поделе кључних државних функција по етничком принципу (црногорске, српске, албанске и бошњачке политичке партије) на вођење спољне политике Црне Горе
 - Унутрашњи проблеми у Црној Гори

V ПОГЛАВЉЕ: ИЗБОР СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ СТРАТЕГИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ КАО МАЛИХ ДРЖАВА

- Појмовно одређење термина мала држава у међународним односима
- Класификација спољнополитичких стратегија малих држава
- Спољнополитичке стратегије Републике Србије: отклон од евроатлантских интеграција и покушај вођења неутралне спољне политике
- Спољнополитичке стратегије Републике Северне Македоније: одабир стратегије заштитника кроз учлањење у НАТО, уз јак утицај албанског фактора
- Спољнополитичке стратегије Црне Горе: одабир стратегије заштитника кроз учлањење у НАТО, уз оштру етничку поларизацију

VI ПОГЛАВЉЕ: УТИЦАЈ ИЗБОРА СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ СТРАТЕГИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ НА РАЗВОЈ ЊИХОВИХ ОДНОСА СА РУСКОМ ФЕДЕРАЦИЈОМ

- Релативно добри билатерални односи Републике Србије и Руске Федерације
- Промена спољнополитичког курса Црне Горе и отклон од Руске Федерације након 2006. године
- Прозападни спољнополитички курс Републике Северне Македоније уз мање осцилације изазване идентитетским питањима

VII ПОГЛАВЉЕ: ПЕРСПЕКТИВЕ ДАЉЕГ РАЗВОЈА БИЛАТЕРАЛНИХ ОДНОСА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ СА РУСКОМ ФЕДЕРАЦИЈОМ

- Задржавање актуелне спољне политике Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији
- Погоршање билатералних односа Републике Србије према Руској Федерацији
- Јачање билатералних односа Републике Србије према Руској Федерацији, уз скромно побољшање односа Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији

ЗАКЉУЧАК

Докторски рад ће се састојати од Увода, седам засебних поглавља, као и Закључка. Уводним делом рада биће обухваћене почетне идеје којима ће се бавити докторска дисертација, а које ће бити презентоване кроз формулацију проблема, објашњење предмета и циља, као и самог истраживачког питања на које би требало дати релевантне и аргументоване одговоре.

Представиће се хипотетички оквир кроз дефинисање опште, посебних и појединачних хипотеза од којих ће се полазити у истраживању, а које треба да буду доказане у току израде докторске дисертације, као и методолошки оквир који ће се користити као алат за извођење закључака. Такође, у уводном делу објасниће се оправданост самог истраживања, али и очекивани научни допринос докторског рада у сфери међународних односа.

Прво засебно поглавље под називом *Спољна политика Руске Федерације на Балканском полуострву* бавиће се односом Руске Федерације као једне од великих сила према балканским земљама, како кроз историјски контекст у којем ће бити елаборирана њена вишевековна заинтересованост да оствари своје геополитичке циљеве у овом делу света, тако и кроз начине и инструменте помоћу којих је покушано да се дође до дефинисаних спољнополитичких циљева. Имајући у виду тему докторског рада, посебно ће се сагледати однос Руске Федерације према земљама које су предмет анализе у докторској дисертацији, Републици Србији, Републици Северној Македонији и Црној Гори, са свим својим специфичностима у одређеним историјским раздобљима. У овом делу рада треба да се докаже да постоји константа у заинтересованости Руске Федерације да оствари одређени утицај на Балканском полуострву, која је варијала у зависности од дефинисања њених спољнополитичких приоритета и простора које су јој остављале друге супарничке силе које такође имају своје интересе у овом делу света.

У другом поглављу под називом *Спољна политика и детерминанте спољне политике* даће се осврт на појмове који ће бити у центру пажње докторске дисертације, а односе се на теоријски оквир који ће бити основа и базно полазиште за извођење каснијих закључака и исхода кроз анализу студије случаја. Тежиште ће бити на теоријском одређењу и класификацији спољашњих и унутрашњих детерминанти спољних политика, које ће бити анализиране у раду из угла спецификаума земаља чије се спољне политике према Руској Федерацији сагледавају. У првом делу биће најпре анализиране спољашње детерминанте спољних политика, кроз карактеристике савремених међународних односа и чиниоце везане за међународни положај земаља. Имајући у виду истраживачко питање и постављени хипотетички оквир, посебна пажња биће усмерена на анализу унутрашњих детерминанти, од којих ће као релевантне за тему докторског рада бити изабране: улога лидера - доносиоца спољнополитичких одлука, стратешка култура нација, унутрашња политичка динамика, однос државних структура и унутрашњих политичких институција, као и унутрашњи проблеми у државама.

Треће засебно поглавље под називом *Спољашње детерминанте спољних политика земаља Западног Балкана*, представљаће дубљу анализу теоријских поставки које су дефинисане у претходном поглављу, а које су од значаја за спољнополитичко позиционирање Републике

Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе према Руској Федерацији. Најпре ће бити представљени доминантни геополитички процеси у другој половини двадесетог века, попут биполарног светског поретка, као и униполарног система и хегемоније политичког Запада, који су претходили временском периоду који ће бити предмет докторског рада, а без којег није могуће схватити актуелне геополитичке процесе у ХИ веку. У даљем ће посебна пажња бити усмерена на актуелне геополитичке процесе у ХИ веку, који несумњиво имају важан утицај на утврђивање спољних политика три наведене земље, од којих ће се као релевантне сагледати: слабљење униполаризма политичког Запада, рађање и развој мултиполарног светског поретка, дерогација међународног јавног права и слабљење улоге и значаја УН, актуелни процеси у оквиру ЕУ, интервенционизам великих сила, идеолошка поларизација друштва на линији либерализам - конзервативизам, јачање десничарских политичких снага и снажење левичарских покрета. Такође, међународни положај три земље Западног Балкана биће предмет анализе, који ће уз сагледавање актуелних геополитичких трендова, допринети схватању значаја спољашњих детерминанти, као оквира у склопу којег ће се посматрати утицај унутрашњих детерминанти спољних политика три анализиране земље, као интервенишућих варијабли.

Централно део докторске дисертације биће поглавље под називом *Унутрашње детерминанте спољних политика земаља Западног Балкана*. У овом поглављу ће се на детаљан начин сагледати унутрашње детерминанте Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе које имају одређену улогу у стипулисању њихових спољнополитичких курсева према Руској Федерацији у анализираном временском периоду. Овде ће се издвојене унутрашње детерминанте у другом поглављу посматрати из угла спецификума сваке од три анализиране земље са свим својим посебностима и разликама. У овом делу докторске дисертације треба доказати да свака од три анализиране земље има своје специфичности по питању унутрашњих детерминанти, које на пресудан начин утичу на одабир одређених спољнополитичких стратегија које ће бити предмет анализе у наредном поглављу, а које у крајњем утичу и на изградњу билатералних односа са Руском Федерацијом.

У средишту петог поглавља под називом *Избор спољнополитичких стратегија Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе као малих држава* биће представљен начин на које три анализиране земље Западног Балкана покушавају да воде спољну политику, а како би заштитиле своје највише националне интересе. Овде ће бити укључена теоријска разматрања која се односе на понашање малих држава и њихов одабир спољнополитичких стратегија, имајући у виду да све три анализиране земље Западног Балкана припадају овом корпусу држава у теорији о међународним односима. У овом делу рада биће

анализиране спољнополитичке стратегије три земље Западног Балкана, које варирају у распону од избора земље/организације заштитника до покушаја вођења неутралне спољне политике и балансирања у односима према Руској Федерацији. Нарочито ће пажња бити усмерена на повезаност утицаја унутрашњих детерминанти на њихов одабир спољнополитичких стратегија.

Шесто поглавље под називом *Утицај избора спољнополитичких стратегија Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе на развој њихових односа са Руском Федерацијом* представљаће анализу последичног утицаја избора спољних политика наведене три земље Западног Балкана на развој билатералних односа са Руском Федерацијом у анализираном временском периоду. Овај део докторске дисертације у крајњем треба да донесе одређене закључке како свеукупно профилисање спољних политика наведених земаља Западног Балкана, услед утицаја спољашњих, а посебно унутрашњих детерминанти, одређује ниво односа према Руској Федерацији у двадесет првом веку.

У седмом поглављу под називом *Перспективе даљег развоја билатералних односа Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе са Руском Федерацијом* покушаће да се антиципирају могући правци развоја билатералних односа три наведене Земље Западног Балкана и Руске Федерације у наредном периоду. Процена ће представљати хипотетички оквир у којем правцу би могли да се развијају билатерални односи ових земаља према Руској Федерацији и представљаће неку врсту могућих опција утврђивања њихових спољних политика у наредном периоду.

У закључном поглављу сумираће се резултати до којих се дошло и сагледаће се да ли су почетни ставови потпуно или делимично потврђени. Такође, направиће се осврт и на оправданост истраживања, као и значај који ова докторска дисертација може имати на будућа истраживања у овој области међународних односа. У крајњем биће поменути проблеми до којих се дошло током израде докторске дисертације, али и идентификоваће се нове теме за које постоји простор за изучавање у наредном периоду, а које се односе на саму тему истраживања.

VI ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Имајући у виду саму тему докторске дисертације, као и начин који је изабран да би се доказале постављене хипотезе, сматрам да рад има вишеструки научни допринос у сфери међународних односа.

Промене геополитичке архитектуре на глобалном нивоу и нове тенденције у сфери међународних односа неминовно утичу и на различит избор спољних политика земаља које се налазе у сфери где се мешају интереси великих сила. Земље Западног Балкана налазе се управо у додиру сфера утицаја великих сила, како Запада на челу са Сједињеним Америчким Државама, тако и Руске Федерације, али и Народне Републике Кине и других регионалних сила, попут Републике Турске, Савезне Републике Немачке, Велике Британије и других. У таквој констелацији односа земље Западног Балкана имају могућност избора спољнополитичких стратегија које су доступне малим државама, односно државама које имају ограничену политичку, војну и економску моћ, а које се крећу од избора заштитника од стране велике силе или међународне организације до покушаја вођења неутралне спољне политике. У докторском раду се поставља питање: *шта је то што је кључно да мале државе изаберу одређену спољнополитичку стратегију, односно зашто поједине земље које имају сличне карактеристике бирају различите спољне политике?* На овај начин се у докторској дисертацији даје посебан осврт на понашање балканских земаља као малих држава у теорији о међународним односима. У докторској дисертацији ће се сагледати који су то спецификуми понашања три земље Западног Балкана, које по свим својим карактеристикама припадају овом корпусу земаља. Извршиће се анализа избора спољних политика Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе као малих држава, у одређеном временском периоду, и покушаће да се пронађе одговор на питање зашто су изабрале одређене спољнополитичке стратегије. На овај начин даје се допринос студијама малих држава у међународним односима, тако што се врши дубинска анализа једног одређеног региона у свету, региона Балкана, са свим својим специфичностима, који је кроз историју био оптерећен бројним сукобима и конфликтима, као и многобројним међусобним суревњивостима.

Тражећи одговоре на постављена питања истраживач у фокус ставља на унутрашње детерминанте спољне политике. Своју претпоставку да унутрашње детерминанте спољне политике имају значајан утицај на спољнополитичку оријентацију малих држава, покушава да докаже кроз конкретну студију случаја, односно кроз анализу спољних политика три земље Западног Балкана: Републике Србије, Републике Северне Македоније и Црне Горе. Научни

допринос се управо огледа у покушају са се на један систематичан начин изврши компарација спољних политика три државе Западног Балкана, као и да се покаже да постоји међузависност између унутрашњих детерминанти њихових спољних политика и избора њихових спољнополитичких стратегија. На овај начин се даје допринос потврђивању значаја унутрашњих детерминанти на утврђивање спољних политика држава у теорији о међународним односима, кроз конкретну студију случаја.

У докторском раду истраживач фокусира пажњу на спољнополитичко позиционирање појединих балканских земаља према Руској Федерацији, као једној великој сили која има вишевековни интерес да оствари утицај у региону Балкана. На овај начин се даје не само допринос науци о међународним односима кроз дубљу анализу спољних политика балканских земаља, већ се на један специфичан начин, кроз структурирану студију случаја, сагледава однос земаља Балкана према Руској Федерацији, који је посебно значајан у контексту глобалних геополитичких промена. Наиме, на овај начин се прати динамика у развоју билатералних односа балканских земаља и Руске Федерације, као двосмеран процес, и траже се узроци исте. У докторском раду се на конкретном случају врши идентификација и класификација унутрашњих детерминанти спољних политика одређених балканских земаља, чиме се даје допринос јаснијем сагледавању улоге ових фактора у развоју спољнополитичких позиција према Руској Федерацији, што се у даљем може користити и за предикцију њихових будућих понашања.

У докторском раду је као основни теоријски приступ одабран неокласични реализам, имајући у виду да у свом средишту има унутрашње детерминанте спољне политике. Међутим, као допуна теорији неокласичног реализма користиће се теоријска промишљања о спољним политикама малих држава, као и спољнополитичка анализа, а све у циљу комплементарности и достизања што квалитетнијих истраживачких резултата. На овај начин уклањају се онтолошке препреке и даје се допринос интегрисању спољнополитичке анализе и теоријских промишљања о спољним политикама малих држава у теорију неокласичног реализма, односно доказује се да постоје њихове тачке спојивости, као и да то може бити један од модела за проучавање утицаја унутрашњих детерминанти на утврђивање спољних политика малих држава.

VII СПИСАК СЕЛЕКТИВНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

A – МОНОГРАФИЈЕ, ЗБОРНИЦИ, НАУЧНИ ЧАСОПИСИ И ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

1. Agius, Christine and Devine, Karen, "Neutrality: A really dead concept? A reprise", *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, p. 267.
2. Arnaudov, Mitko, *Strategija spoljne politike Republike Makedonije od 2006. do 2015. godine*, doktorska teza, Fakultet političkih nauka u Beogradu, 2021.
3. Beasley, Ryan, "Collective Interpretations: How Problem Representations Aggregate in Foreign Policy Groups" in: Donald A. Sylvan and James F. Voss, *Problem Representation in Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 1998, pp. 80–115.
4. Bock, Peter G. and Berkowitz, Morton, "The Emerging Field of National Security", *World Politics*, Vol. 19, No. 1, pp. 122–136.
5. Brighi, Elisabetta and Hill, Christopher, "Implementation and Behaviour" in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, *Foreign Policy, Theories, Actors*, Oxford University Press, Oxford, 2012, pp. 147–167.
6. Brown, Chris and Kirsten, Ainley, *Understanding International Relations*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005.
7. Brucan, Silviu, *The Dialectic of World Politics*, The Free Press, London, 1978.
8. Brundy, Yitzhak M., *Reinventing Russia, Russian Nationalism and Soviet State 1953-1991*, Harvard University Press, London, 1998.
9. Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard*, Basis Books, New York, 1997.
10. Burchill, Scott, Linklater, Andrew et al., *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
11. Buzan, Barry and Weaver, Ole, *Regions and Powers, the Structures of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003.
12. Byman, Daniel L., Pollack, Kenneth M., "Let Us Now Praise Great Man – Bringing the Statesman Back In", *International Security*, Vol. 25, No. 4, pp. 107–146.
13. Christensen, Thomas J. and Snyder, Jack, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, Vol. 44, No. 2, pp. 137–167.
14. Cohen, Saul B., *Geopolitics: The Geography of International Relations*, Rowman & Littlefield Publishers, New York, 2009.
15. Cooper, Andrew F. and Timothy M. Shaw, *The diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience*, Palgrave MacMillan, Waterloo, 2009.
16. Dimitrijević, Vojin, Stojanović, Radoslav, *Medjunarodni odnosi*, Službeni glasnik, Beograd, 1996.
17. Djukanović, Dragan, *Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989-2020)*, Drugo dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2020.
18. Djukanović, Dragan, „Postojeće političke prilike i međuetnički odnosi u Makedoniji“, *Pregledi i osvrti*, Vol. LV, br. 3-4, str. 395–412,
19. Djukanović, Dragan, Krstić, Milan, Dašić, Marko, *Savremena spoljna politika Srbije*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2025.
20. Djukanović, Dragan, *Spoljnopolitički identiteti Srbije: protivrečnosti i refleksije*, Čigoja štampa, Beograd, 2019.
21. Djukanović, Dragan, „Spoljnopolitičke orijentacije država Zapadnog Balkana“, *Godisnjak Fakulteta političkih nauka*, God. IV, br. 4, str. 295–313.
22. Dueck, Colin, *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton, 2006.
23. Dugin, Aleksandar, *Osnovi geopolitike*, Argokeja, Moskva, 2000.
24. Dugin, Aleksandar, *Our path: strategic perspectives on the development of Russia in the 21st century*, Arktogetia, Moscow, 1999.
25. Dugin, Aleksandar, *Ukrajina – moj rat, geopolitički dnevnik*, Medija centar odbrana, Beograd, 2019.
26. Elman, Miriam Fendius, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", *British Journal of Political Science*, Vol. 25, No. 2, pp. 171–217.

27. Foulon, Michiel, "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities", *International Studies Review* 17(4), 2015, p. 636.
28. Fox, Annette Baker, "The Small States in International System, 1919-1969", *International Journal*, Vol. 24, No. 4, p. 751.
29. Fox, Annette Baker, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*, The University of Chicago Press, Chicago, 1959.
30. Frankel, Joseph, *Contemporary International Theory and the Behaviour of States*, Oxford University Press, New York and London, 1975.
31. Freud, Sigmund and Bullitt, William C., *Thomas Woodrow Wilson: A Psychological Study*, Houghton Mifflin, Boston, 1967.
32. Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*, First Press, New York, 2006.
33. Gajić, Aleksandar, „Bezbednosne strategije malih država u savremenom svetu: slučaj Srbije“, *Politika nacionalne bezbednosti*, God. XI, br. 2, str. 70–73.
34. Gellner, Ernest, Breuilly, John, *Nations and Nationalism*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 2008.
35. Goetschel, Laurent, *Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies*, Springer, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1998.
36. Guskova, Jelena, *Spoljna politika Rusije u godinama jugoslovenske krize*, Matica srpska, 2021.
37. Hermann, Charles F., "Decision Structure and Process Influences on Foreign Policy" in: Maurice A. East, Stephen A. Salmore and Charles F. Hermann, *Why Nations Act*, Sage Publications, Beverly Hills, 1978, pp. 69–102.
38. Hermann, Margaret G., "Assessing Leadership Style: Trait Analysis" in: Jerrold Post, *The Psychological Assessment of Political Leaders*, University of Michigan Press, 2003, pp. 178–214.
39. Hey, Jeanne A. K., *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*, Lynne Rienner, Boulder, London, 2003.
40. Hill, Christopher, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003.
41. Holsti, Kalevi J., *International Politics: A Framework for Analysis*, Englewood Cliffs, New York, 1977.
42. Holsti, Kalevi J., "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", *International Studies*, Vol. 14, No. 3, pp. 233–309.
43. Hudolej, Konstantin, Koloskov, Evgenij, „Politika Rusije na Balkanu: savremeno stanje i perspektive“, *Svetska ekonomija i međunarodni odnosi*, Vol. 65, No. 1, str. 95.
44. Hudson, Valerie M. and Day, Benjamin S., *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, Third Edition, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2020.
45. Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Shuster, New York, 2011.
46. Jagiełło-Szostak, Anna, "Foreign and Security Policy of the Republic of Serbia" in: *Republika Serbii - Aspekty polityki wewnętrznej i międzynarodowej*, University of Wrocław, 2016, pp. 165–185.
47. Kaarbo, Juliet, "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory", *International Studies Review*, Vol. 17, No. 2, p. 192.
48. Katzenstein, Peter J., *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1985.
49. Kitchen, Nicholas, "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation", *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 1, p. 132.
50. Kegley, Charles W., *International Events and the Comparative Analysis of Foreign Policy*, The University of South Carolina Press, Columbia, 1975.
51. Keohane, Robert O., "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", *International Organization*, Vol. 23, No. 2, p. 296.
52. Kisindzer, Henri, *Diplomatija*, Kosmos izdavaštvo, 2019.
53. Kjeza, Đulijeto, *Rusofobija*, Albatros plus, Beograd, 2016.
54. Kowert, Paul A. and Hermann, Margaret G., "Who Takes Risks? Daring and Caution in Foreign Policy Making", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 41, No. 5, pp. 611–637.
55. Kubalkova, Vendulka, "Foreign Policy, International Politics, and Constructivism" in: Kubalkova, Vendulka (ed.), *Foreign Policy in a Constructed World*, Routledge, London and New York, 2001, p. 18.
56. Kusovac, Marko, *Odnos Crne Gore i Rusije*, Matica crnogorska, Podgrica, 2013.
57. Lake, David A., *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, 2009.

58. Lobell, Steven E., Jesse, Neal G. and Williams, Kristen P., "Why do secondary states choose to support, follow, or challenge?", *International Politics*, Vol. 52, No. 2, pp. 146-162.
59. Marsh, David, Gerry Stoker, *Teorije i metode političke znanosti, olitičja misao*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2005.
60. Marsh, Kevin, "Managing Relative Decline: A Neoclassical Realist Analysis of the 2012 US Defense Strategic Guidance", *Contemporary Security Policy* Vol. 33, No. 3, p. 490.
61. Milosavljević, Slavomir, Radosavljević, Ivan, *Osnovi metodologije političkih nauka*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
62. Mintas, Ivan, *Konzervativizam u oblikovanju vanjske politike Donalda J. Trampa (2017-2021.) – analiza iz perspektive neoklasičnog realizma*, doktorska teza, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2023.
63. Mintz, Alex and DeRouen, Karl, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010.
64. Mintz, Alex and Wayne, Carly, *The Polythink Syndrome: U.S. Foreign Policy Decisions on 9/11, Afghanistan, Iraq, Iran, Syria, and ISIS*, Stanford University Press, Stanford, 2016.
65. Medvedev, Roj, *Putin: povratak Rusije*, Novosti Beograd, Beograd, 2007.
66. Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1978.
67. Morgenthau, Hans J., *Teorija međunarodne politike*, CID Podgorica, 2014.
68. Neumann, Iver B. and Gstohl, Sieglinde, "Introduction: Lilliputians in Gulliver's World?" in: Christine Ingebritsen, Iver B. Neumann, Sieglinde Gstohl, Jessica Beyer (eds), *Small States in International Relations*, University of Washington Press, Seattle, 2006, pp. 3–36.
69. Novaković, Igor, „Koncept neutralne države”, *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, God. LXII, br. 1141, str. 16.
70. Perišić, Srdjan, *Nova geopolitika Rusije*, Vojna štamparija, Beograd, 2015.
71. Posen, Barry R., *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca, 1984.
72. Pål, Kolstø and Helge, Blakkisrud, *The new Russian nationalism, Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015*, Edinburgh University Press, 2016.
73. Pavlica, Branko, *Makedonija u balkanskim odnosima*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
74. Pedi, Revecca, *International Relations Theory: Small States in International System*, PhD thesis, University of Macedonia, Thessaloniki, Greece, 2016.
75. Pendarovski, Stevo, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, Magor LDT & University American College, Skoplje, 2012.
76. Putnam, Robert, "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games" in: Charles Lipson and Benjamin J. Cohen, *Theory and Structure in International Political Economy*, MIT Press, Cambridge, 1999.
77. Radivojević, Miroslav, *Veliki pokrovitelj i „pravi“ saveznik: Odnosi Srbije i Rusije 1913-1918*, Prometej, Novi Sad, 2024.
78. Ripsman, Norrin M., Taliaferro, Jeffrey W., Lobell, Steven E. (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
79. Rogger, Hans, *National Consciousness in Eighteenth-Century Russia*, Harvard University Press, Cambridge, 1960.
80. Rosenau, James, *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
81. Rosenau, James N., *The Scientific Study of Foreign Policy*, The Free Press, New York, Collier Macmillan, London, 1971.
82. Ryan, Beasley, "Collective Interpretations: How Problem Representations Aggregate in Foreign Policy Groups" in: Donald A. Sylvan and James F. Voss, *Problem Representation in Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, 1998, pp. 80–115.
83. Schweller, Randall L., *Unanswered Treats*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2006.
84. Simić, Dragan, R., *Poredak sveta*, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.
85. Smith, Steve, Hadfield, Amelia and Dunne, Tim, *Foreign Policy, Theories, Actors*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

86. Snyder, Jack, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1991.
87. Sonderrmann, Fred A., Olson, William C., McLellan, David S., *The Theory and Practice of International Relations*, Engelwood Cliffs, New York, 1970.
88. Sprout, Harold and Sprout Margaret, *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*, Princeton University Press, Princeton, 1956.
89. Stepić, Milomir, „Zapadni Balkan: primer geografskog raspojmjljivanja i geopolitičkog manipulisanja”, *Nacionalni interes*, God. VIII, br. 3, str. 9-34.
90. Stojanović, Trajan, *Balkanski svetovi*, Equilibrium, Beograd, 1997.
91. Taliaferro, Jeffrey, “Security Seeking Under Anarchy - Defensive Realism Revisited”, *International Security*, Vol. 25, No. 3, p. 132.
92. Taliaferro, Jeffrey W., “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource Extractive State”, *Security Studies* Vol. 15, No. 3, pp. 485–486.
93. Thies, Cameron G., *Foreign Policu Analysis*, Oxfrod University Press, New York, 2018.
94. Timotijević, Miloš, *Mitovi novije srpske istorije*, Catena Mundi, Beograd, 2022.
95. Todorova, Marija, *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006.
96. Van Belle, Douglas, “Domestic Imperatives and Rational Models of Foreign Policy Decision Making” in: David Skidmore and Valerie M. Hudson, *The Limits of State Autonomy: Societal Groups and Foreign Policy Formulation*, Cambridge University Press, New York, pp. 151–83.
97. Vandenbosch, Amry, “The Small States in International Politics and Organization”, *The Journal of Politics*, Vol. 26, No. 2, p. 294.
98. Visković, Ivo, „Determinante spoljne politike: teorijski model i njegova primena”, *Međunarodna poliika*, God. LXIX, br. 1169, str. 20.
99. Volkova, Ekaterina, „Od raspada do modernizacije – pitanje o modernim rusko-srpskim odnosima”, *Baština*, God. 2012, br. 32, str. 243-264.
100. Vučković, Vladimir, Petrović, Miloš, “Colliding Western Balkan Neighbors: Serbia and Montenegro in PostYugoslav Context - Identity and Interest Representation”, *Contemporary Southeastern Europe*, Vol. 9, No. 2, pp. 54–80.
101. Vukićević, Boris, “Foreign Relations of Post-Independence Montenegro: A Change of Direction”, *Lithuanian Foreign Policy Review*, Vol. 36, No. 1, pp. 107–135,
102. Vujačić, Veljko, *Nacionalizam, mit i država u Rusiji i Srbiji*, Klio, Beograd, 2015.
103. Vujačić, Veljko, *Sociologija nacionalizma: eseji iz teorijske i primenjene sociologije na primerima Rusije i Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2013.
104. Vuksanović, Vuk, *Systemic Pressures, Party Politics and Foreign Policy: Serbia Between Russia and the West, 2008-2020*, doktorska teza, The London School of Economics and Political Science, 2021.
105. Walt, Stephen M., “Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, Vol. 9, No. 4, pp. 3–43.
106. Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.
107. Waltz, Kenneth N., *The Man, State, and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 1959.
108. Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, New York, 1979.
109. Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
110. Wiberg, Hakan, “The Security of Small Nations: Challenges”, *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 4, p. 343.
111. Young, Crawford, *The politics of Cultural Pluralism*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1976.
112. Zakaria, Fareed, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998.
113. Zehfuss, Maja, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
114. Živanov, Sava, *Rusija za vreme Jeljcina: društveni procesi i političko organizovanje 1990-1999*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2022.

115. Živojinović, Dragan, „Neoklasični realizam u teorijama o međunarodnim odnosima”, *Godišnjak fakulteta političkih nauka*, Vol. 2, br. 2, str. 367–392.

Б – ДОКУМЕНТА

116. „Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 125, Beograd, 2007.
117. „Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore”, *Službeni list Crne Gore*, br. 085, Podgorica, 2018.
118. „Strategija nacionalne bezbjednosti Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 94, Beograd, 2019.
119. „Strategija odbrane Crne Gore”, *Službeni list Crne Gore*, br. 037, Podgorica, 2019.
120. „Strategija odbrane Republike Severne Makedonije”, *Službeni vesnik Republike Severne Makedonije*, Skoplje, br. 75, Skoplje, 2020.
121. „Strategija odbrane Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 94, Beograd, 2019.
122. „Ustav Crne Gore”, *Službeni list Crne Gore*, br. 1, Podgorica, 2007, br. 38 - Amandmani, Podgorica, 2013.
123. „Ustav Republike Makedonije sa amandmanima na Ustav I - XXXII”, *Javno preduzeće službeni vesnik Republike Makedonije*, br. 65, Skoplje, 2011.
124. „Ustav Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98, Beograd 2006 i br. 115, Beograd, 2021.
125. „Zakon o spoljnim poslovima”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 116/126, Beograd, 2007., ispravka br. 41, Beograd, 2009.

Ц – ИЗВОРИ СА ИНТЕРНЕТА

126. BBC NEWS na srpskom, 20. Februar 2022. godine, „Crna Gora i crkva: Litije protiv usvojenog Zakona o slobodi veroispovesti”, Dostupno preko: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-51575946> (Pristupljeno 18. marta 2022).
127. BBC NEWS na srpskom, 08. April 2022. godine, „Montenegro, Russia and sanctions: From historical friends to enemy countries”, Dostupno preko: https://www-bbc-com.translate.goog/serbian/lat/balkan-60995439?_x_tr_sl=sr&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true (Pristupljeno 19. novembra 2025).
128. BBC NEWS na srpskom, 07. Maj 2025. godine, „Vučić in Moscow with Putin and Xi Jinping, increasingly loud criticism of Brussels”, Dostupno preko: https://www-bbc-com.translate.goog/serbian/articles/cn4w40r39dxo/lat?_x_tr_sl=sr&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true (Pristupljeno 14. novembra 2025).
129. Blic, 13. mart 2026. godine, „Rusi nijednom nisu ponudili Srbiji da kupi NIS! Vučić: Dva puta sam razgovarao sa Putinom o tome”, Dostupno preko: <https://www.blic.rs/biznis/privreda/rusi-nijednom-nisu-ponudili-srbiji-da-kupi-nis-vucicrazgovarao-sam-sa-putinom-o-tome/smvd18h> (Pristupljeno 17. mart 2026).
130. EEAS, “Security and Defence Partnership between the European Union and the Republic of North Macedonia”, Available from: [https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/EUMK%20Security%20and%20Defence%20Partnership_online.pdf#:~:text=For%20North%20Macedonia%20\(%20REPUBLIC%20OF%20NORTH,benefit%20of%20the%20European%20and%20Transatlantic%20security](https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/EUMK%20Security%20and%20Defence%20Partnership_online.pdf#:~:text=For%20North%20Macedonia%20(%20REPUBLIC%20OF%20NORTH,benefit%20of%20the%20European%20and%20Transatlantic%20security) (Accesed on February 18, 2026).
131. European Union, “Communication from the Commision to the Council and the European Parliamnt on the Stabilisation and Association process for countres of South-Eastern Europe (Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania), COM (1999) 235 FINAL”, May 25 1999, Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51999DC0235&from=GA> (Accesed on December 14, 2025).
132. Izvestija, “One for all: Russia has taken new areas. The Donetsk and Luhansk People's Republics, and the Kherson and Zaporizhgia through the regions part of the Russian Federation”, September 30, 2022, Available from: <https://iz-ru.translate.goog/1403643/mariia->

- shaipova/odna-dlia-vsekh-rossiia-priniala-novye-territorii?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc (Accesed on June 18, 2024).
133. Ministarstvo odbrane Republike Srbije, „*Koncept totalne odbrane - sažetak*“, Dostupno preko https://www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/koncept_totalne_odbrane_sr/index_sr.html#p=2 (Pristupljeno 09. marta 2025).
 134. N1, 20. maj 2022. godine, „*Nova srpska politicka misao: Više od 80 odsto anketiranih gradjana Srbije protiv sankcija Rusiji*“, Dostupno preko: <https://n1info.rs/vesti/nspm-vise-od-80-odsto-anketiranih-gradjana-srbije-protiv-sankcija-rusiji/> (Pristupljeno 18. marta 2026).
 135. Nezavisimaja gazeta, „*Vladimir Putin. Russia: The National Question*“, January 23, 2012, Available from: https://www-ng-ru.translate.google/politics/2012-01-23/1_national.html?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc (Accesed on March 12, 2023).
 136. Pravda, „*The Russian Orthodox Church supported the special operation in Ukraine. Patriarch Kirill blessed Russian military personnel to defend Orthodoxy*“, April 05, 2022, Available from: https://www-pravda-ru.translate.google/news/faith/1695917-kirill-blagoslovil-rossiiskikh-voennykh/?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true (Accesed on October 22, 2025).
 137. President of Russia, „*The concept of national security of the Russian Federation*“, January 10, 2000, Available from: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/14927> (Accesed on November 5, 2024).
 138. President of Russia, „*The foreign policy concept of the Russian Federation*“, January 12, 2008, Available from: <http://kremlin.ru/acts/news/785> (Accesed on November 6, 2024).
 139. President of Russia, „*National Security Strategy of the Russian Federation until 2020*“, May 13, 2009, Available from: <http://kremlin.ru/acts/news/785> (Accesed on November 12, 2025).
 140. President of Russia, „*National Security Strategy of the Russian Federation, Decree of the President of the Russian Federation No. 400*“, July 02, 2021, Available from: <http://kremlin.ru/acts/news/785> (Accesed on November 12, 2025).
 141. President of Russia, „*Appeal of the president of the Russian Federation*“, September 21, 2022, Available from: <http://kremlin.ru/events/president/news/69390> (Accesed on November 12, 2023).
 142. Radio-televizija Srbije, 03. Avgust 2022. godine, „*Potpisan temeljni ugovor izmedju države Crne Gore i SPC*“, Dostupno preko <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/4908870/temeljni-ugovor-vlada-crna-gora-spc-potpisan-porfirije.html> (Pristupljeno 13. septembra 2025).
 143. Radio-televizija Srbije, 30. Avgust 2009. godine, „*Četiri stuba srpske spoljne politike*“, Dostupno preko <https://www.rts.rs/vesti/politika/123741/cetiri-stuba-srpske-spoljne-politike.html> (Pristupljeno 22. decembra 2025).
 144. REN TV, „*Putin's Address to the Federal Assembly: Key Statements*“, February 21, 2023, Available from: https://ren-tv.translate.google/longread/1078202-poslanie-putina-federalnomu-sobraniiu-glavnye-zaiavleniia?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true (Accesed on October 24, 2025).
 145. Sobranje Republike Severne Makedonije, „*Odluka za proglašenje amandmana na XXXIII, XXXIV i XXXVI na Ustav Republike Makedonije*“, Dostupno preko <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/odluka%20amandmani%20ustav-en.pdf> (Pristupljeno 13. septembra 2025).
 146. Sputnik, „*Mickoski: Bulgaria has a plan to destroy the Macedonian nation and identity*“, July 09, 2025, Available from: https://lat-sputnikportal-rs.translate.google/20250709/mickoski-bugarska-ima-plan-da-unisti-makedonsku-naciju-i-identitet-1187714309.html?_x_tr_sl=sr&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc (Accesed on October 23, 2025).
 147. Vlada Republike Severne Makedonije, „*The National Security Strategy of the Republic of North Macedonia 2024-2029*“, Dostupno preko <https://portal.mdt.gov.mk/post-body-files/nacionalni-strategii-file-vxaq.pdf> (Pristupljeno 22. decembra 2025).

148. Vzgljad, “*Putin called the military personnel who distinguished themselves on the front lines the foundation of the Armed Forces' development*”, February 23, 2023, Available from: https://vz-ru.translate.goog/news/2023/2/23/1200528.html?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc (Accessed on October 24, 2025).

VIII СПИСАК ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА КАНДИДАТА

- Чедо Д. Спасојевић, Утицај избора спољнополитичких стратегија Републике Србије и Црне Горе на развој њихових билатералних војних односа, *Војно дело*, број 3/2024, Београд,
- Зоран Николић, Чедо Д. Спасојевић, Појам „Добра војска“ у теорији Никола Макијевелија и кореспонденција са концептом тоталне одбране, *Војно дело*, број 3/2025, Београд,

IX РАДНА БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Чедо Спасојевић рођен је 19. маја 1982. године у Лозници. Диплому основних академских студија стекао је завршетком Војне академије у Београду 2005. године (просек оцена 8,31). Звање мастер безбедности стиче 2011. године завршетком мастер академских студија другог степена на студијском програму Студије наука безбедности на Факултету безбедности Универзитета у Београду уз укупну просечну оцену 9,43. У међувремену завршава Специјалистичке студије кризног менаџмента на Факултету безбедности Универзитета у Београду 2009. године, где стиче звање специјалисте кризног менаџмента. У току свог каријерног усавршавања завршио је Основни програм дипломатске обуке на Дипломатској академији Министарства спољних послова Републике Србије 2017. године са просеком оцена 9,22. Академске 2022/2023. године уписује докторске академске студије - Међународне и европске студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду и тренутно је, након положених предвиђених испита, у процесу писања докторске дисертације.

У својој досадашњој каријери обављао је низ официрских дужности од најнижег до највишег нивоа у војној хијерархији, а тренутно се већ дужи низ година бави пословима међународне војне сарадње. Током обављања послова међународне војне сарадње стекао је одређено међународно искуство, како на активностима у земљи тако и у иностранству. У току своје каријере обављао је послове у саставу експертских делегација и делегација на највишем војном нивоу на различитим билатералним и мултилатералним активностима међународне војне сарадње у земљи и иностранству. У досадашњем периоду обављао је дужности експерта специјалисте, па све до руководећег органа у организационој целини која се на највишем нивоу у Војсци Србије бави пословима међународне војне сарадње.

Сфера експертизе и интересовања кандидата креће се у домену међународних односа, геополитике, одбране и безбедности. Искуство које је стекао кроз ангажовање на пословима међународне војне сарадње, који су у значајном делу чинили развој билатералних војних односа са земљама региона, као и учешће Војске Србије у регионалним иницијативама, усмерило је фокус кандидата на изучавање спољних политика земаља Балкана.

У свом досадашњем научно-истраживачком раду објавио је два научна рада у области међународних односа и безбедности.

Говори енглески језик и служи се руским језиком. Ожењен је и отац је двоје деце.